

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DİASPORADA YAŞAYAN UYGUR TÜRKLERİNİN
DÜĞÜN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE SOSYOLOJİK
BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAIRIHABA WUFUER

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

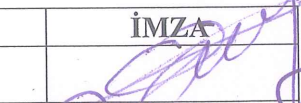
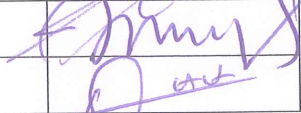

DİASPORADA YAŞAYAN UYGUR TÜRKLERİNİN
DÜĞÜN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE SOSYOLOJİK
BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAIRIHABA WUFUER

Enstitü Anabilim Dalı : SOSYOLOJİ

“Bu tez 22/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN	BASARILI	
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Aydın ACTAY	BASARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Mairihaba Wufuer
Öğrenci Numarası	:	1560Y13014
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyoloji
Enstitü Bilim Dalı	:	Sosyoloji
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Diasporada Yaşayan Uygur Türklerinin Düğün Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma
Benzerlik Oranı	:	16%

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

mairihaba

07/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

mairihaba

07/05/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof.Dr.Mustafa Kemal Şan

Tarih:07/05/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞME SÜREÇLERİ ..	6
1.1. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Kavramı	6
1.2. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Faktörleri.....	7
1.2.1. Toplumsal Değişmenin Unsurları	7
1.2.2. Kültür Değişme Unsurları Ve Değişme Tipleri	7
1.2.2.1. Serbest Ve Gönüllü Kültür Değişmeleri.....	8
1.2.2.2. Mecbur Kültür Değiştirmeleri.....	8
1.3. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Süreci Olarak Modernleşme	9
1.4. Evlilik Sürecinde Değişmeler.....	10
1.4.1. Kültür Değişimi.....	10
1.4.2. Evliliklerdeki Değişim	10
1.4.3. Ritüel(Tören)Değişimi	11
1.4.4. Düğünlerdeki Değişimi	12
İKİNCİ BÖLÜM: UYGUR DÜĞÜN GELENEKLERİNİN, ÖRF VE ADETLERİNİN DEĞİŞİMİ	13
2.1. Uygurlar Ve Örf-Adet	13
2.1.1. Uygurlar	13
2.1.2. Örf-Adet	14
2.2. Uygur Düğün Geleneklerinde Kutsal Evlilik Ritüeli ve Evlilik şekli.....	15
2.2.1. Düğün/Toy	15
2.2.2. Düğün Töreni	15
2.2.3. Uygurların Düğün Ritüellerinin Süreçleri.....	16
2.2.4. Uygurlarda Temel Evlilik Şekli	27
2.2.4.1. Eş Seçimi.....	27
2.2.4.2. Kız İsteme Ve Görüşme.....	29

2.2.4.3. Hazırlık (Hediye)Töreni.....	32
2.2.4.4. Uygurlarda <i>Toyluq</i> (Başlık Parası) ve Mehir.....	36
2.3. Uygur <i>Toyluq</i> (Başlık Parasının)un Gelişi Ve Kaynak Analizi.....	38
2.3.1. İslam Hükümlerindeki Mehir Hakkında (Ayetlerden).....	38
2.3.2. Uygurlardaki <i>Toyluq</i> Hakkında.....	39
2.3.3. Uygurların <i>Toyluq</i> (Başlık Parası) Arasındaki Zaman Ve Mekan Farklılıkları.....	40
2.4. <i>Toyluq</i> 'un (Başlık Parasının) Düğündeki Önemi	42
2.5. Uygur Evliliğinde Başlık Parasının Yükselmesinin Sebebi.....	42
2.6. Uygur Düğün Örf-Adetlerinin Değişme Sebepleri	44
2.7. Uygur Düğünlerindeki Değişiminin Sebebi	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DİASPORADAKİ UYGUR TOPLUMUNUN UYGUR DÜĞÜN ÖRF-ADETLERİNE, DEĞİŞİMLERE DAİR GÖRÜŞLERİ.....	50
3.1. Materyal Ve Yöntem.....	50
3.2. Araştırma Bulguları.....	51
3.3. Bulgular Üzerine Analiz	61
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA	70
ÖZGEÇMİŞ	75

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora		
Tezin Başlığı: Diasporada Yaşayan Uygur Türklerinin Düğün Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma				
Tezin Yazarı: Mairihaba Wufuer		Danışman: Prof.Dr.Mustafa Kemal Şan		
Kabul Tarihi: 22.05.2019		Sayfa Sayısı: (iv+75)		
Anabilim Dalı: Sosyoloji				
<p>Hayatın önemli geçiş dönemlerinden birini oluşturan ve aileye mutluluk kazandıran düğün olayı, Uygur Türkleri arasında da çok önemlidir. Uygur özerk bölgesinin her bölgesinde düğünlerde kültürel değişim söz konusudur. Tezde Uygur düğün adetleri ve çağdaş Uygur düğün kültür değişimi ve Başlık parasının yükselme devrimi sosyolojik yöntemlerle analiz edildi. Bazı noktalar, Türkiye deki düğün adetleri ile karşılaştırarak ve Uygur özerk bölgesinin başkenti Urumçi ele alınarak açıklandı. Modernleşme sürecinin sürekli ilerlemesiyle beraber, Uygur toplumunun modern dönüşümü hızlandı. Düğün törenlerinde bazı adetler kısalttıysa bile, <i>Toyluq</i> 'un (başlık parasının) gittikçe yükseldiği ve bazı insanların düğün yapması daha zorlaştığı ve Diasporadaki Uygurların düğün adetlerine bakışı burada söz konusudur. Bu çalışmada, çağdaş Uygur modern düğününde en önemli unsurlarından olan Başlık parasının yükselmesi ve düğün törenlerinin değişimleri incelenmiştir. Bu tez üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde, Toplumsal ve kültürel değişme süreçleri kavramsal açıklamalar ile yapılmıştır. İkinci bölümde, Uygur düğün geleneklerinde kutsal Evlilik ritüeli ve evlilik şekli Nitel araştırma yöntemleri (Diasporadaki Uygurlar ile görüşme yaparak yönetildi) ve literatür kaynakları taraması ile yönetildi. Uygurların başlık parasının yükselme sebepleri ve Uygur düğünlerindeki örf ve adetlerini değişme sebepleri tartışıldı. Üçüncü bölümde, Diasporadaki Uygurlara internette (SURVEYMONKEY uygulamasında) anket yaparak, Uygur düğün gelenekleri hakkında görüşü sosyolojik kavramlar ile analiz edildi.</p>				
Anahtar Kelimeler: Uygur Kültürü,Evlilik,Örf-Adet,Düğün Töreni,Mehir,Nikah				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: A Sociological Research On The Wedding Culture Of Uyghur Turks In Diaspora			
Author of Thesis: Mairihaba Wufuer Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan			
Accepted Date: 22.05.2019		Number of Pages: (iv+75)	
Department: Sociology			
<p>The wedding event, which constitutes one of the important transition periods of life and brings happiness to the family, is also very important among the Uyghur Turks. In every region of the Uyghur autonomous region, cultural change occurs at weddings. In this thesis, Uyghur wedding traditions and contemporary Uyghur wedding culture change and the rise of <i>Toyluq</i> were analyzed by sociological methods. Some spots were explained by comparing the wedding customs in Turkey. Urumqi, the capital of the Uyghur autonomous region as example, the cultural event was discussed. With the continuous progress of the modernization process, the modern transformation of Uyghur society accelerated. Even if some customs have been shortened during the wedding ceremonies, but it is here that <i>Toyluq</i> (gift money) has risen steadily, and some people have become more difficult to make weddings. The view of the Uyghurs in the diaspora to the wedding traditions is important here.</p> <p>In this study, the rise of Bride price, which is one of the most important elements of contemporary Uyghur modern wedding, and the changes of wedding ceremonies are examined. This thesis consists of three chapters. In the first chapter, social and cultural change processes are made with conceptual explanations. In the second chapter, the sacred Marriage ritual and the way of marriage in the Uyghur wedding traditions were explained with qualitative research methods (It was done by interviewing the Uyghurs in the diaspora) and historical literature sources were used. The reasons for the rise of the Uyghur bride price and the reasons for changing the Uyghur wedding customs and traditions were discussed. In the third chapter, the Uyghurs in the Diaspora were surveyed on the internet (in SURVEYMONKEY) and their views on Uyghur wedding traditions were analyzed with sociological concepts.</p>			
Keywords: Uyghur Culture, Marriage, Customs, Wedding Ceremonies, Mehir, Nikah			

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Eski bir ulus olarak, Uygurların uzun bir geçmişi ve uzun süredir devam eden bir ulusu vardır. Düğün gelenekleri, birçok Uygur gümrüklerinde ritüellerin temsili bir şeklidir. Toplumun gelişmesiyle birlikte maddi yaşam arayışları evlilikte son derece belirgindir. Uygur düğünlerinde birçok ritüel sadeleştirilmiştir. Evlilik gelenekleri birçok içtimai cemiyet tarafından etkilenir. Düğün töreni, evlilikteki en önemli faktörlerden biridir. Düğün töreni sadece sosyal sistemle değil, aynı zamanda dini inançlar, ekonomik koşullar, bölgesel gelenekler, farklı etnik ve yabancı kültürlerin emilimi ile ilgili süreçlerdir.

Toplumun gelişmesi ile düğün törenleri farklı değişimlere sahiptir ve aynı zamanda değişen derecelere de etki eder. Düğün törenlerinin değişmesi, başlık parasının (kız malı) yüksek olması ilişkilerin bozulmasına ve evliliğin bitmesine büyük bir sebep oluyor, bu nedenle Uygur genç evliliklerinde boşanma oranı gittikçe yüksek oluyor. Düğünün her aşaması için araştırmalar olmasına rağmen, ancak düğün değişimleri hakkında detaylı bir araştırma yoktur. Bir Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşayan Uygur kızı olarak, Uygur düğününe katılarak ve sosyal medyalarda (WECHAT) sürekli görerek düğün törenlerinin gittikçe değiştiğini fark ettim. Bu tezde Sosyoloji ve Antropoloji teorilerinden yararlanarak neden böyle değiştiğini açıklamaya ve değişimin temel nedeninin ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

II. Araştırmanın Amacı

Düğün kültürüne ait araştırma makalelerine dikkat ettiğimizde, düğüne ait makalelerin az olduğunu görüyoruz. Mevcut olan çalışmalar genellikle boşanma, eş seçimi, evlilik gelenekleri ve evlilikle ilgili politikalara odaklanır. Ekonominin gelişmesiyle birlikte Uygur toplumu sürekli değişimleri kabul etmekte, aynı zamanda kentsel modern kentli evliliği de iç ve dış kültürlerden etkilenmektedir. Eş seçiminde eskiden çok sertti, Uygurların Uygur biri ile evlenmesi, en azından başka Türk milletleri ile evlenmesi gerekiyordu. Aileler başka yabancı toplum ile evlenmesine hiç izin vermiyordu. Eğer onlarla evlenme niyeti olursa ailesi taraftan terk ediliyordu. Ama günümüzde Uygur

Özerk Bölgesinde Uygurların yabancılarla evlenmesi gittikçe çoğalıyor, Çin’de şu an Uygur (ya da başka etnik grubundakilerle) ve başka yabancılarla evlenme siyaseti uygulanıyor ve ortaya çıkıyor. Çin hükümet Han ile evli olan ailelere konut veya devlet işleri ve diğer faydalar açısından öncelik vermektedir. Bu tarz evlilikler yılda 20000 Yuan¹ den fazla olmayan tıbbi yardım verilmektedir. Han ile evlenen bir ailenin çocuklarının anaokulundan liseye kadar tüm harcamaları karşılanıyor. Meslek okullarına kayıtlı öğrenciler yılda 3000 Yuan burs alırlar ve üniversiteye kayıtlı ise yılda 5000 Yuan burs kazanıyorlar.² Devlet siyasetinin düğün olayına olan etkisini sosyolojik bakış açımız ile gündeme getireceğiz.

Uygurlardaki evlilik süreci ve özel Uygur düğün örf-adetlerini anlamak ve anlatmak için ve başlık parasının artmasının sebebi, düğün kültürünün değişme sebebini daha iyi anlamak mülakat yöntemi ile gerçekleştirildi.

Diasporadaki Uygur cemiyetindeki eş seçim eylemi ve düğün geleneklerinin değişimi ve örf-adetlere görüşü, serbest kültür değişmelerin etkisinden olup olmadığını gerçekleştirmek için internet üzerinde yapılan anket uygulamasında aşağıdaki başlıklar ele alınarak sorulacaktır:

- 1.Hangi biçimdeki düğün törenini seviyorsunuz?
- 2.Kendi memleketinizin *toyluqu* (başlık parası) ne kadar?
- 3.Etrafınızdaki Uygur arkadaşlarınız arasında (çoğu) hangi düğün şeklinde düğün yaptılar?
- 4.Düğün yaparsanız nerede yapmayı isterdiniz?
- 5.Uygur geleneksel adetleri ile düğün yapmanın anlamı var mı?
6. Kızların maddi eşyalara (araba, ev) bakıp evlenmesine katılıyor musunuz?
- 7.Eş seçme konusunda, en çok neyi önemsiyorsunuz?
- 8.Düğünde gelen paraları siz ne yapardınız (nasıl kullanırdınız)?

¹ Yuan -Çin’in para birliği.2019.yılı 2.aya göre 1TL=1.29 Yuandır.

² <https://cn.nytimes.com/china/20140903/c03xinjiang>.

III. Araştırmanın Önemi

Bu tezde Uygur tarihinin evlilikle ilgili temel formları mülakatlarla ve literatür terimleriyle gözden geçirilmiştir. Öte yandan, kız malı üzerine yapılan mikro-çalışma, ritüel bağlantısı ve Uygur düğününün toplumsal arka planı gerçekleştirilmiştir. Bu, çağdaş Uygur evliliğinin oluşumuna etki eden faktörleri anlamak için belirli bir öneme sahiptir.

Uygur özerk bölgesindeki Uygur toplumuna bakıldığında, evlenme yaşına gelen gençlerin eş seçimi ve düğün töreni yapmasında değişiklikler burada söz konusudur. Toplumsal ve kültürel değişimin etkisinde, bazen gayri kültür ortaya çıkmaktadır. Benim araştırmama göre yurt içindeki mecbur kültür değişmelerinden yola çıkarak şuan hızlı bir şekilde serbest kültür değişmeleri ortaya çıkmaktadır. Uzun zamandan beri dini nikâha önem vererek kendi kaide ve örf-adetlerine göre düğün yapan Uygur topluluğunun dini nikâh töreninin yurt içinde kaldırılıp, bazı kültürlerin kısıtlanması, baskı altında başka yabancı kültürlerin benimsetilmesi tezdeki kültürel değişme bölümünde yer almaktadır. Yurt dışındaki Uygur cemiyetinin düğün yapması iki gruba ayrılır: Biri yurt dışında ailesi ve akrabaları olan, geldiğine uzun olan, sosyal çevresi genç olan topluluklar kendi düğün kültürünü kurması için çağdaş Uygur düğün törenlerine yurt dışında devam etmektedir. Diğeri ise evlenme yaşına gelen gençler, ailesi yanında olmadığı için, yakın arkadaş çevresinin şahitliği altında dini nikâh yapıp bir aile kurmaya başlamaktadır, aynı zamanda Uygur geleneksel düğün adetleri kaldırılmaktadır.

IV. Araştırmanın Yöntemi

Ritüel performans sürecinin aynı zamanda bilgi alışverişi ve iletişimin sosyal etkileşim süreci olduğu bilinmektedir. Saf örneklemenin ya da anketlerin somut olmayan ama çok ağır ritüel iletişim sürecinin iyi bir kültürel ve anlam göstergesi olmadığını düşünüyorum. Bu nedenle, yerel gözlemlerin katılımcı gözlemleri derinlemesine görüşmelerle desteklenir, böylece tören sahnesi, olayları, iletişimsel davranışlar gibi farklı yönlerin daha iyi dengelenmesi ve ritüel iletişimin sistematik, tüm boyutlu ve çok açılı anlayışı anlamına gelir. Yazar Uygur düğün törenlerindeki değişiklikleri gözlemlemek için gözlem, derinlemesine görüşmeler yaptı.

(1)Literatür araştırması yöntemi: Etnografya biliminin tarama, gözlem, tarihsel literatürde araştırma yöntemleri, kültürler arası karşılaştırma çalışmaları bu araştırmada kültürel antropoloji, sosyoloji alanları ilk bilgi edinilen alanlardır. Evlilik ve evlilik gelenekleri

hakkında toplanan bilgiler yabancı araştırma Literatüründen toplandı ve bu bilgiler ilgili bölümlerde kullanılarak çalışıldı.

(2)İnceleme yöntemi: Araştırma sırasında Uygur düğün sürecini anlamak için telefon aracılığı ile bazı görüşmeler yapılmıştır. Başlık parasının (*Toyluq*) değişiklikleri, röportaj ve sesli kayıt yapılarak belirlendi.

2015, 2016 tarihinde arkadaşlarımla düğün, nikâh ve nişan (*Chog Chay ve Kichik Chay*) törenlerine katılmıştım, bu Uygur düğün kültürüne ait bilgimi daha da derinleştirdi. İnternette (Wechat) arkadaşlarımla düğün tören videolarına bakınca gördüğüm bazı değişiklikler tezimde söz konusu oldu.

(3)Sözlü (kültürel) tarih metodu: ebeveynim ve eskiden Uygur düğün törenlerine çok katılmış olan, şimdi Almanya’da bulunan büyüklerimizin ağzından öğrenilmiş olan kültürel bilgiler yardımcı oldu. Bilgiler ilgili bölümlerde sunulmuştur.

(4)Vaka analizi yöntemi: detaylı görüşmeler alındı kaydedildi ve spesifik değişiklikler vaka kategorisine göre zaman ve “*toyluq*”(başlık parası ya da kız mal) arasındaki ilişkiler analiz edildi.

(5)Nicel araştırma yöntemi: internet üzerindeki “SURVEYMONKEY” uygulaması ile Diasporadaki Uygur toplumuna anket yaptırarak hipotezlerimiz gerçekleştirildi ve bulgular analiz edildi.

V. Yabancı Literatür Taraması

Evliliğin incelenmesi yurtdışında uzun süredir gelişmiştir ve sosyolojinin ortaya çıkışı ile birlikte üretilmektedir. Ünlü Sosyolog Durkheim (1858-1917) “Dini Hayatın İlkel Biçimleri”³ kitabında Sosyal gerçeklerin nesnel olarak incelenmesi gerektiğine inanılır ve dini olguları iki temel inanç ve ritüel kategorisine ayırır. Bu iki kategori arasındaki fark; düşünce ve davranış arasındaki farktır, evliliğe karşı dini keşfetme (sosyal hayat) oluşumun çok büyük bir etkisi vardır.

1865 yılında İskoç antropolog J. Mc Lennan (1827-1881)⁴ “Orijinal Evlilik” kitabında ilk defa, iç ve dış evlilik kavramı tanımlanmış, evlilik ve aile oluşumu önerilmiştir. Tarihsel kalkınma sorunu, soygunun evliliğin normal bir ilkel evlilik geleneği olduğu yönündedir. Amerikalı antropolog Morgan, Seneca kabilesinin bir üyesi kabul edildi. Ve Kartal ailesinin evlatlık oğlu 1877'de yayımlanan "Antik Toplum"da, Iroquois Kızılderililer ile

³ Durkheim, Emile, Dini Hayatın İlkel Biçimleri, çev. F. Aydm, İstanbul, Ataç Yay, 2005.

⁴ Ma bingli, Dong xiang milleti üzerinde düğün değişimleri, Shanxi Normal Üniversitesi, 2011:12.

birçok araştırma yürüttü ve birçok materyalin toplanmasına dayanarak onların yaşam ortamlarını, ekonomik faaliyetlerini, aile, adet, din ve dilini, özellikle evlilikleri ve akrabalarının başlıklarının ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesini ayrıntılı olarak anlatmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞME SÜREÇLERİ

1.1. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Kavramı

Turhan'ın kültür değişme kavramı, başka bilim adamlarının arasında farklı terimlerle ele alınmaktadır ve toplumsal değişim ile kültürel değişimin farklı olduğu ya da benzediği tartışılmıştır ve ileri sürenlerde vardır. Toplumsal değişme ise toplumsal yapıda ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan değişimlerdir. Toplumsal değişme ise Ginsberg'e göre "toplumun bütününün ya da kısımlarının birleşim, denge ve örgütlenmesinde meydana gelen değişimlerdir." Malinowski'nin tarifine baktığımızda ise kültürel değişme bir içtimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe kalbeden bir prosestir. Amerikalı antropoloji Linton'a göre insanların psikolojik açısından bütün kültür değişmelerini iki terimine sığdırmıştır. Bunlar "kültür aktarması" ve "kültür edinme" terimleridir. Linton'a göre "kültür edinme" terimi bizi zorlanmış veya sevk idareye tabi, diğeri ise "içtimai kültürün karışması" (iki kültürün karışması) olmak üzere değişmesini ifade eder.⁵

Kültür değişimi, bir toplumun siyasi yapısından, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskân tarzında, iman ve kanaatlerin de, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadının dayandığı istihlak maddelerinin sarfında az çok husule gelen tahavvülleri ihtiva eder. Yani kültür değişimi, insan medeniyetinin daimi faktörüdür; yer ve mekân seçmemeden vukua gelmektedir.⁶ Toplumsal şartlarla kültürel normlar iç içe bulunur. Bunların ikisi beraber toplumsal değişmeyi etkileyebiliyor. O yüzden bu iki kavram bazen birbirinin yerine geçer, bazen de ikisi beraber (sosyal-kültürel değişme) kullanılabilir. Çünkü toplumsal ve kültürel değişmeler iç içedir. Öte yandan biri diğeri etkileyebiliyor.⁷

⁵ R.Linton,ed.Accuturation in seven American Indian Tribes,1940.

⁶ B.Malinowski;The Dynamics of culture change;Yale University Press ;New Haven,1945:1

⁷ Çalık,T. Eğitimin sosyal temelleri .Eğitim bilimlerine giriş. Ankara:Nobel Dağıtım ,2006:45-61.

1.2. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Faktörleri

1.2.1. Toplumsal Değişmenin Unsurları

Toplumsal değişmeyi etkileyen çok çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurlar şöyle özetlenebilir (Tezan 1997, Doğan 2007, Gökçe 2009): “Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, kentleşme, demografik değişimler, aile yaşamındaki değişimler, doğal çevre, siyasal yapı, eğitim, demokratik değişimler, değerler, insanlar arası mücadeleler ve ideolojiler ve çekişmeler” dir. Bunlar medya, iletişim, sanat alanlarının etkisinde ortaya çıkan değişme ve gelişmeleri etkilemektedir.

1.2.2. Kültür Değişme Unsurları Ve Değişme Tipleri

Yeni bir kültürün alınmasında ve cemiyet içinde yayınlanmasında mühim faktörlerden Turhan “Kültür değişmeleri” kitabında şunları belirtiyor: Fayda terimi, itibar kazanma, yenilik arzusu veya temayülü, yeni unsurların mevcut kültür şekillerine uymasındır. Ama bir kültür unsurunun sürekli kabul edilmesi için sadece faydalı olması yeterli değildir; aynı zamanda mevcut sistem ve teşkilatla uyuması gerekir.

Yeni bir kültürün bir cemiyet tarafından kabul edilmesi için, öncelikle onun ortaya çıkması ve arz edilmiş olması ve hiç olmazsa bir zaman içinde fertlerin onunla karşı karşıya gelmesi gerekmektedir. Turhan’ın açıklamasına göre yeni bir kültürün ortaya çıkması için iki süreç gerekmektedir: yabancı kültürden kısmen değiştirilmiş halde alınması ya da aynı cemiyete mensup fertlerin keşif etmesi sayesinde. Kültür unsurlarının ortaya alınmasına eskiden beri yabancı kültürü ilk kez kabul eden bireyler amil sebep olmuştur. Onlar kendi memleketinden çıkıp herhangi bir yere gidip, oralarda bir süre kaldıktan sonra adetlerini yeni unsurlarla birlikte getiren şahıslardır. Ya da çok defa alıcı kültüre bile mensup olmayan tüccarlardır.⁸

Umumi bir şekilde özetlediğimizde, yeni kültür faktörlerinin muayyen bir toplum içinde yayılması için itibar ve yenilik unsurlarının önemli olduğu söyleniyor. Fakat zamandan dolayı yeni unsurlara alışmaktan ve yeniliklerini kaybetmiş olacaklarından bu faktörlerin bu unsurların şiddetleri kalmamıştır. O yüzden yeni unsurların devamlı bir şekilde kabul edilmesi kendi değeri ve meziyetlerine bağlıdır.

⁸ Mümtaz Turhan, Kültür değişmeleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu.16:55.

Son araştırmalara bakıldığında, kültürel değişmeler, iki toplumun ve iki cemiyetin doğrudan doğruya sürekli bulunmalarının zaruri olmadığını belirtiyorlar.⁹ R.Linton'un işaret ettiğine göre, kültür aktarmasında mühim olan onun orada uzun ve sürekli kalması değildir, önemli olan, mevcut olan muhite yaptığı tesirlerdir, alıcı kültüre verebilen kültür unsurlarıdır.

1.2.2.1. Serbest ve Gönüllü Kültür Değişmeleri

Yeni bir kültür unsurunun toplum tarafından kabul edilmesi için en evvel kültürün ortaya çıkmasıdır. Yabancı bir kültürden değiştirilmiş bir halde alınması ve aynı cemiyete mensup fertlerin keşif etmesi ile beraber, yeni bir kültür unsurları ortaya çıkar. Mümtaz Turhan "kültür değişmeleri" kitabında serbest kültür değişmeleri mecbur kültür değişmelerine karşılaştırarak şöyle açıklar: Bir toplumun hiçbir başka grup ya da toplumun iç ve dış baskısı olmadan, o kültürün belli özelliklerinin alınıp özümsemesi sonucunda ortaya çıkar derler. Kısaca yabancı kültürlerin unsurları hemen serbest kültürüne başlangıç olarak ortaya çıkmıştır. Serbest kültür değişmesinde, kültürün doğal değişmesi sonucundan oluşmasıdır. Serbest kültür değişmesi özellikli hiçbir zorlama sonucu olmamalıdır.

1.2.2.2. Mecbur Kültür Değiştirmeleri

Mecbur ve zorlu ile ortaya çıkan kültür değişmeleri, zora dayanan bir değiştirme süreci olarak belirtiliyor. Birbirleriyle karşılaşan toplumlardan bir kısmının ya da statüsü yüksek toplumun diğer küçük toplumlara baskı ile kendi toplumlarını değiştirmeye çalışması olarak ortaya çıkar. Mümtaz Turhan mecburi kültür değişmelerini muhtelif ve kültür temsil eden cemiyetlerin doğrudan doğruya karşılaştıkları vaziyetlerde ortaya çıktığını belirtiyor.

Mahmut Tezcan mecbur kültür değişmelerinin çoğu zamanda şu dört şekil ile gerçekleşeceğini ifade ediyor:

- a. *Bir toplum ve grubun diğer grup ve toplumu işgal ederek onların kendi kültürünü baskı şeklinde benimsetmesi.*
- b. *İhtilal yoluyla; bir cemiyet te toplumun toplumsal kültürü sistemi yeni ideoloji kapsamında biçimlendirmesi.*

⁹ M.J.Herskovists;Memorandum for the Study of Cultural Contact.American Antropolojist .N.S.vol43,1941.Yine Bk.J.H.Greenberg;Some Aspects of Negro-Mohammedan Culture Contact Among the Hansa,55.

- c. *Yönetici elitlerin farklı inkılapları yoluyla, gelecekte gerçekleştirme amacıyla yapılan düzenleme ve değişimler.*
- d. *Belirli bir süreçte belirli bir amaçta bilinçli yapılan değişimlerdir. Bunlar demokratik yöntem ve usulü kapsar.*

1.3. Toplumsal Ve Kültürel Değişme Süreci Olarak Modernleşme

Toplumsal değişme sürecinde sosyo-kültürel, değişme ve gelişmeler bireysel toplumsal değişme modellerinde olduğu gibi bireye kadar azaltabiliriz. Buradan yola çıktığımızda, geleneksel ve modern insan, arasındaki bazı değişiklikleri, daha önce toplumlar için yaptığımız gibi karşılaştırmalı şekilde belirtebiliriz.¹⁰

Toplumsal değişme süreci, kişiyi esas alan incelenme tarzı yanında, yapısal-fonksiyonel yaklaşımla incelemek mümkündür. Bu yaklaşım tarzı, özellikle, ilerde değinmek istediğimiz farklılaşma ve bunun doğurduğu tamlama ve bütünleşme konusunu ele almak bakımından uygundur. Toplumsal değişme süreci, toplumun kavramına dayandığı için toplumsal değişme sürecinde modernleşme kavramına baktığımızda, farklı hareketlerden oluşan, toplumu tanımlamak şarttır. Toplum, ortak amaca sahip olan, belirli bir alanda yaşayan, üyelerinin davranış ve karşılıklı ilişkilerini kurumlara bağlanmış insan gruplarıdır.

Toplumsal değişme sürecinde büyük önem taşıyan sosyokültürel değişimler, serbest ve zorlamayla gerçekleştirmişlerdir. Serbest sosyokültürel değişme ve modernleşme, hiçbir baskı olmadan, bir toplumun başka bir kültüre sahip toplumla teması sonucu olarak, kendi kültürüne yabancı olan kültürlerin bir kısmının benimsenmesidir. Bu bilinçli benimsemeye kültür alınması, bilinçsiz benimsemeye ise kültür yayılması denir.

Kültür aktarması, yayılması ve alınması, kültürleşme ve kültür edinme de önemli kavramlardır. Eskiden tüccarların kültür unsurlarının yayılması için büyük rolleri olmuştur. Günümüzde kültür unsurları, kitap, radyo, sinema, internet vesaire gibi daha az şahsi olan vasıtalar sayesinde yayılmaktadır.¹¹ Eğer kendi kültürü ve başka diğer kültürlerin bazı unsurlarını kabul etmesinde baskı ve zorlama olursa, sosyokültürel değişme ve modernleşme söz konusudur. Siyasal ve yönetsel bir otoriteye sahip bir

¹⁰ Atilla Baransel, Toplumsal ve Kültürel Değişme Olarak Modernleşme

<https://docplayer.biz.tr/61087163-Toplumsal-ve-kulturel-degisime-olarak-modernlesme.html>

¹¹ Mümtaz Turhan, Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu.16:52.

grubun kendi kültürünü ya da başka yabancı kültürün bir kısmını kabul ettirmeye çalışsa bile modernleşme ve kültürel değişme söz edilir.

1.4. Evlilik Sürecinde Değişmeler

1.4.1. Kültür Değişimi

E.B Taylor'un tarifine baktığımızda ,“kültür ise örf-adet, ahlak, sanat, ferdin mensup olduğu cemiyetin bir uzvu olması itibariyle kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütünlüktür .” Antropoloji âlimi C.Wisslere göre kültür, bir halkın yaşama tarzıdır. Başka bilim adamlarına göre :“kültür dünyası, mevcudiyetinin bütün tarihi boyunca tabiatı ve kendisini nasıl idare edeceğini öğrenmek suretiyle insanın bizzat meydana getirmiş olduğu eseridir.” Ünlü Alman antropoloji âlimi Thurnwald kültürünü tavırlardan, davranış tarzlarından, örf-adet, düşünce ve ifade şekillerinden kıymetle şekillenen bir sistem olduğunu belirtir. O tarihi bir mahsul olması ile beraber cemiyet içinde onun medeni teçhizatı ve vasıtalarının etkisi sonucuyla ortaya çıkmış ve bütün unsurlarının zamanla beraber bir bütün haline geldiğini ifade eder.

1.4.2. Evliliklerdeki Değişim

Evlilik insan çoğalmasını ve sosyal sürekliliğini sağlayan en temel kurum ve faaliyetleri ifade eder ve aynı zamanda toplumunun gelişmesidir. Yani erkek ve kadınların birleşimi ve belli bir bölgenin sosyal sistemi, geleneksel kültürü ve ahlakı ile yerel halkın kimliği arasındaki ilişki. Aynı zamanda, insan toplumunun tüm yönlerini içeren sosyal ve kültürel bir olgu olarak evlilik, sosyal politika, ekonomi ve kültür gibi çeşitli faktörlerle birlikte değişmektedir. Geçmiş asırlarda kaleme alınan ve bize kadar gelebilen Kutadgu Bilgi'ye baktığımızda Yusuf Has Hacib evlilikle ilgili de şunları söylemektedir:

“Eğer evlenmek istersen, çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara. Alacak kimsenin soyu-sopu ve ailesi iyi olsun; kendisinin de baya ve takva sahibi, temiz olmasına dikkat et. Alacaksan el değmemiş ve senden erkek yüzü görmemiş olan bir aile kızı almaya çalış. Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz, yakışık almayan münasebetsiz hareketlerde bulunmaz. Evleneceksen kendinden aşağı derecede biri ile evlen; kendinden yüksek ailelere yaklaşma, sonra onun esiri olursun. Tecrübe etmiş olan insan ne der, dinle, tecrübeli insanın dalma mükemmeldir. Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biri ile evlen; ömrünü huzur içinde geçirirsin. Onda güzelliği arama; güzel huy ara; huyu iyi olursa, seni memnun eder. Ey takva sahibi insan, evlenme; evlenirsen, kendi dengin ile evlen .”

Yusuf Has Hacib yeni çiftlerin doğru bir evlilik seçimi yapması için çok dikkatli olmasını, gönlü ve kendisi temiz olan biri ile evlenmesi gerektiğini, huzur içinde yaşamak isteyen kimsenin kendinden aşağı biri ile evlenmemesinin çok önemli tercih olduğunu söylerler. Erkekler için ise nasıl bir kız ile evlenmesi gerektiğini söylerken şunları da derler:

“Evlenmek isteyen kimseler şu dört nevi kadın ile evlenirler, ey erkeklerin ileri geleni; biri zengin kadın ile evlenmek ister; biri güzel olmasını ister ve ona göz diker. Bir başkası soyu-sopunun asil olmasını ister ve asalet payesi ile iftihar eder. Başka biri de çok takva sahibi olmasını arzular; onu bulunca, kendisini ona derhal kaptırır. Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana söyleyeyim; evlenmek istersen, bana kulak ver. Ey seçkin ve bilgili insan, sen zengin bir kadın ile evlenmek isteyerek kendini onun esiri durumuna sokma. O malına güvenerek dilini uzatır; birçok şeyler ister ve onun bütün bu arzularını yerine getirmek icap eder. Ey güzellik arayan insanların iyisi, kadında güzellik arama, aleme maskara olursun. kadının güzelini herkes arzular, fakat onu ancak Allah'ın fazlı koruyabilir. Ey asalet ve büyüklük arayan insan, bu asil aile içinde küçük mevkie düşme. Soyu-sopu büyük olan kimseler yüksekte konuşurlar; sen kadın esiri olma. Ey alacağı kadının takva sahibi olmasını isteyen bey-zade, böylesine rastlarsan her dört şeyi de bir arada elde etmiş olursun. Eğer iyi ve takva sahibi bir kadın bulursan, bu fırsatı kaçırma, derhal evlen ey iyi insan. Arzun zenginlik ise, o tasarruf ederek seni zenginleştirir ve yüzünü güldürür. Ahlakı dürüst olan kimse güzel görünür; kadının güzelliği onun tavır ve bereketindedir; bunu bilen bilir. Ey bakım insan, takva sahibi olan kadın iste; takva sahibi biri bulunursa, her dört şey onda birleşmiş olur.”¹²

Kutadgu Bilgi gibi büyük eserlerin bize kadar gelmesi neticesinde, Atalarımızın evliliğe ilgili terbiyeleri ve sözleri evlilik sürecinde önemli yer almaktadır. Uygur ailelerinde çocukluğumuzdan beri evlerimizde atalarımızın sözlerine kulak vererek, bunları duyarak büyüdük. Gençler belli bir evlilik yaşına geldiğinde Uygur evlerinde sürekli bunları konuşuluyor ve evliliğin ölçümü olarak ortaya çıkmaktadır.

1.4.3. Ritüel (Tören) Değişimi

“Tören”terimi,19.yüzyılda özel bir terim olarak ortaya çıktı ve insan deneyiminin sınıflandırılmasında açık bir kavram olarak kabul edildi. Ritüellerin tanımı gelenekle din ile yakından ilişkidir. Sosyolog Durkheim: Ritüel, insanların kutsal nesnelere karşısında nasıl davranmaları ve davranmaları gerektiğini belirten “davranış suçu” olduğuna inanır.¹³

¹² Mehmet kara : “Kutadgu Bilig’de Aile”,Ankara 1997:64-65.

¹³ 杜尔干著，林宗锦、彭守义译：《宗教生活的初级形式》，北京，中央民族大学出版社，1999.

Benim düşünceme göre, ritüeller geleneksel sembolik veya dini faaliyetler için genel bir terimdir. Tören belirli bir zamana, belirli bir duruma ve kişisel yargıya bağlıdır; barındırma ve organize etme, birey ya da bir aile grubu tarafından olabilir; ritüel süreç belirli bir vesileyle gerçekleştirilebilir, özel mekânlara veya belirli insan gruplarına yönlendirilebilir. Aynı zamanda, ritüeller rahat, aktif, kutsal olabilir, ya da organize ve disiplinli olabilir. Zaman ve özelliğinden dolayı ritüellerin yeri ve içeriği değişir. Kuşkusuz, çevremizdeki törenler ya kutsal ya da sıradan olabilir, bu tür faaliyetler insan toplulukları ya da kültürlerinde insanlar ve insanlar arasındaki iletişimde önemli rol oynar ve toplumsal düzeni güçlendirir ve bütünleştirirler. Aynı zamanda ritüel, insan yaşamında bir miras ve kültür birikimi biçimidir ve kültürel paylaşım ve inanç iletişiminin etkisine yayılır. Evlilik ritüeli, evlilik kültürünün ana bileşenidir ve evrim süreci, evlilik kültürünün sürekli değişim sürecidir.

1.4.4. Düğünlerdeki Değişim

Değişme, Wilbert E. Moree sözüne göre zaman açısından uzun süreli ve kısa süreli değişim diye ikiye ayrılır. Sosyal değişme, medeniyet tarihinde bazen hızlı ve yavaş bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bemard S. Phillips, “Sociology” Kitabında kısa dönem sosyal değişme 40 yıllık ve bir süreci kapsarken, uzun süreli değişme birkaç yüzyılı içerdiğini söyler.

Zamanın değişmesi ile beraber bazı geleneksel düğün törenlerimiz, adetlerimiz sosyalleşiyor ve gittikçe sürekli değişiyor. Yeni kültürün büyümesinde ve yayılmanın ve kültür çatışmasının neden olduğu eski kültürün değişmesinde ve iç ve dış faktörlerin etkisinde yer alan tamamen yeni bir durum hakkında genel bir bakış. Uygur Özerk Bölgesindeki olayları, düğün değişimleri ele aldığımızda, köylerdeki düğün olayı şehirleşiyor, şehirlerdeki düğünlerimiz ise küreselleşiyor. Kız istemeden düğün yapmasına kadar o süreç gittikçe zorlaşıyor (Burada iktisat söz konusudur). Ondan dolayı düğün yapılmadan önce iki aile (kız ve erkek tarafının ailesi) anlaşamıyor ve düğün bozuluyor.

İKİNCİ BÖLÜM: UYGUR DÜĞÜN GELENEKLERİNİN, ÖRF VE ADETLERİNİN DEĞİŞİMİ

2.1. Uygurlar Ve Örf-Adet

2.1.1. Uygurlar

Uygurlar (744-840), Karluk ve Basmlil ikinci Köktürk Devletine son verilerek kurulmuştur. Başkentleri Ötüken olmuştur. Uygurlar, hayata geçen ilk Türk Devletidir. Yüksek kültürel faaliyetleri ile tanınmışlardır, kâğıt üzerine yazılan eserleri bize kadar gelmiştir. Uygurlar, kadim Türk tarihinin bir parçasıdır. Uygurlar Orta Asya'nın farklı bölgelerinde devletler kuran, günümüzde çoğunlukla Çin'in Uygur Özerk Bölgesinde başka akraba Türk milleti olan Kazak, Kırgız, Özbek veya başka milletlerle bir toprakta yaşamaktadır. Bugün Uygur diye adlandırılan Türkler büyük çoğunlukla eski Uygurların torunları olmakla birlikte **Kaşgarlı Mahmud**'un yurdu olan Kashkar bölgesindeki Karahallıların da torunlarıdır. Çin kaynaklarında Uygurların Hunların evladı olarak belirtirler. Başka kavimlerle Dokuz oğuz on Uygur diye isimlendirirler. Uygurlar eskiden çok kalabalık topluluk olmadığını, ama çok kabiliyetli ve cesur olduğunu, Çin kaynaklarında anlatmaktadır.

Uygurlar, gerek göçebelikten yerleşik hayata geçişleri, gerekse temsil ettikleri dini inançların mimari, resim, heykel, yazı vb (Turfandaki kızıl Bin Evler deki resim ve heykellerden kaynaklanıyoruz). Tarihteki Uygurların sanata önem vermesi sonucu ile, sanat alanında birçok eseri ortaya çıkarmışlardır. Uygurlar, duvar sanatında Arap, Selçuklu ve Osmanlı sanatına kaynaklık etmiştir. Uygurlar resim sanatında Orta Asya'da yaşadıkları kültür ortamının birçok etkisini başarılı bir şekilde özümsemesi adeta kendilerine has bir portre sanatı geliştirmişler ve bu üslubu farklı kültürlerde ihraç etmişlerdir.

Uygurların ilk kâğıdı icat eden, ilk şehirleşen eski bir tarihi vardır. Bundan başka Uygurlar yüksek kültürlere ulaşan Türklerin başında yer almaktadır. Uygur kağanı zamanında Teryat ve Karabalasagun yazıtları Uygur kültürünün önemli örnekleridir. O zaman edebiyatının parlak bir dönemi olmuştur. Turfanda bulunan o eserler günümüze kadar gelmişlerdir. O devirde Uygurlar sadece edebiyat alanında değil, fikir, sanat,

endüstri alanlarında da gelişmiş olduğunu göstermişlerdir. Bu nedenle günümüzdeki uygarlık (medeniyet) kelimesi Uygur kelimesinden alınmıştır.

2.1.2. Örf-Adet

İnsanlar çok köklü inanç ve uygulamaları benimsemişlerdir. Eğer tanıdıklarımızla, aynı kültür ve örf-adetler ile yola çıkarsak, milletimizi ve topluluğumuzu korumuş oluruz. Büyüklerimizi sayarız, küçüklere şefkat gösteririz. Ne kadar eski veya yeni olursa olsun, her zaman örf-adet vardır. Eğer yoklarsa, topluluk yok olur.

Örf-adet terimi sosyolojide önemli yer almıştır. Örf, bir toplulukta ortak alışkanlığın ve usullerin tanımlanmasıdır. Mesela, bir toplulukta düğün yapmak örfüdür. Bir toplulukta yerleşmiş usul, kaide ve görenekler ‘adet’ adıyla tanımlanır. Örnek, bir topluluğun bazı bölgelerinde erken evlendirmek bir adettir. Genel olarak anlattığımızda, bir toplumun arasında ortak kullanılan, halk tarafından kabul edilip, uygulayan, bulunan, o toplumun alışkanlıklarını içeren halk tarafından kabul edilen davranıştır. Onu o toplum kural ve kalıp olarak kullanır.¹⁴ Amiran Kurkan örfleri “müessese” kavramı ile açıkladığında, halk adetleri veya örfler, tatbikat ile inkişaf eden içten doğma usullerdir. Adet ise bir toplumun kullanılagelmiş yazısıdır, genellikle bir nesilden bir nesille kadar gelen, halk içinde uygulanan ve iyilik, kötülük hareketlerini belirten kurallardır.¹⁵

Örf-Adet toplumun sosyal hayatı düzenleyen kurallardır. Bir toplumun kültürüne yakından çaba gösteriyor. İnsanlar ise günlük hayatların da, o kurallara uyum sağlayarak hareket ediyor. Uygurlarda çok zengin olan kültür ve örf-adetlere sahiptir. Yemeğe otururken, kalkarken, selamlaşırken hatta düğün sürecinde gelin ve damadın ya da iki ailede davranışlarına bir “örf-adet” terimi ile ailelerde sürekli konuşulması söz konusudur. Uygur topluluğunda sürekli örf-adetlere uymak için çalışsa bile, bazı bölgelerde yok edilmesine sebep oluyor ya da örf-âdet kavramını daha abartıyorlar ve değişmesini doğrudan etkiliyorlar. İnsanların örf-âdeti bir sosyal hayatın kuralı olarak davranışı, topluluk için birer hareket kılavuzu halini alır. Her kültür kendi topluluğunu birlik ve beraberliğini tutmak ve kurmak için sosyal hayattaki insan davranışlarını düzeltmesi gerekir. Başka davranış tarzları ortaya çıksa bile, eskiden kullandığımız ve kabul ettiğimiz kaidelere uyarız. Bu durumda, örf-adetler sosyal kaide olarak açıklanır.

¹⁴ Alaaddin Yanardağ, Örf ve adetler sosyolojisi ,İğdır Ü İlahiyat fakültesi Dergisi ,Nisan 2017:41.

¹⁵ İzzet Er, Örf ve Adet, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi ,Risale Yayınları ,İstanbul 1990:201.

2.2. Uygur Dügün Geleneklerinde Kutsal Evlilik Ritüeli ve Evlilik şekli

2.2.1. Dügün/Toy

Dügün dini bir tören ya da yasal bir noterlik törenidir. Önemi toplum tarafından yeni sosyal bir kimlik taşımaktır. Bigamy'yı önlemek, yeni evlilerin yeni sosyal rol ve gereksinimlere uyum sağlamasına yardımcı olmak ve sosyal sorumluluk almaya hazırlanmaktır. Tüm etnik gruplar ve ülkelerin dügün törenleri vardır, dügün töreni ise halk kültürlerinin mirasıdır. Dügün aynı zamanda birinin hayatında da önemli bir dönüm noktasıdır ve bir nevi hayat görgü kurallarıdır. Dügün kelimesi Uygurcada “*Toy*” denir. Şemseddin Sami ve Ahmet Vefik Paşa dügün kelimesinin “*toy küni*”(toy günü) den bozma olduğunu belirtirler. Buna açıklamak için şöyle derler: “Dügün günü herkesin doya doya yiyip içmesinden dolayı toy günüdür.”¹⁶ Bizden dokuz yüz sene önce yazılan “Divanü Lügati't Türk”de“ tügün” kelimesi bağlama anlamına gelmiştir ve “akd*e” karşılık gösterilmiştir. Ondan önce yazılan Türkçe kuran tercümesinde bir işi ya da nesneyi bağlamakta “akd” denildiği anlaşılmaktadır.¹⁷

2.2.2. Dügün Töreni

Nişan töreni paralel hale getirilmeden önce, kadınlar ve erkekler arasındaki evlilik ilişkisi henüz belirlenmemiştir ve her biri tek devlettir; bu iki taraf arasındaki ilişkinin evlilik öncesi hala nispeten istikrarlı olduğu anlamına geliyor. Nişan töreninin paralelinde, iki kadın ve erkek arasındaki kasıtlı ilişkinin kurulması, resmi dügün töreni, kadın ve erkek arasındaki evlilik ilişkisinin resmi olarak gösterilmesidir ve iki taraf arasındaki ilişkinin resmi olarak kurulmasıdır. O zamandan beri hem erkekler hem de kadınlar evlenmeye hazırlanmış oluyor ve çiftlerin nispeten istikrarlı bir aşamasına girdiği belli oluyor. Aynı milletlerin ama coğrafya yerinden dolayı dügün törenlerinin kendisine has (özel) törenleri vardır. Uygur bölgesine gittiğinizde Kashkar'ın ayrı, Atush'un ayrı, Kumulun ayrı dügün törenine sahip olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda Anadolu Türkleri ile Uygur Türklerin dügün törenin farklı olduğunu anlıyoruz.

¹⁶ Ali Yakıcı, Dügün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine, Milli Folklor dergisi 1991:33.

¹⁷ Ali Yakıcı, Dügün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine, Milli Folklor dergisi 1991 :33.

2.2.3. Uygurların Düğün Ritüellerinin Süreçleri

Uygur anne-babaları için genç çocuklarının evlenmemiş olması da can sıkıcı şeylerdir. Çocuklarının evlilikleri aynı zamanda ebeveynlerinin büyük bir sorumluluğudur. Ebeveynlerin sorumluluğu İslam'ın öğretisinde de vurgulanmaktadır.¹⁸

Evlilik sürecinin bazı kısımları, açık sembolik bir anlama ve bu tür kutlamaların dışında bulunanlardan daha güçlü olan çok biçimsel davranış kalitesine sahiptir. Evlilik sürecinde yaşanan olayların çoğunun adı bellidir. Onlar “*Chilaaq*”(davet),“*körüşhüsh*” (görüşmek) ,“*Chog /küçük chay*”(büyük/küçük çay) gibi çok yaygın terimlerle çağırılır. Uygur düğün töreni önemli olan birkaç aşamaya ayrılmıştır:

Evliliğin Allah'ın önünde onaylandığı nokta budur ve evlilik süreci boyunca diğer olaylardan daha tutarlı bir Ritüel olarak işlev görür, sembolizmin ve içindeki biçimin kendisinden daha önemli olduğu anlamına gelir. Nikâh töreni Uygur Özerk Bölgelerinin farklı yörelerinde farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde yapılır. Uygur Özerk Bölgesinin güneyindeki bazı bölgelerde düğünden bir gün önce kuzeydeki bazı bölgelerde ise düğün gününün sabah saatlerinde yapılıyor. Bazı Uygur bölgelerinde “ *Nikâh bir kün qonup qalsa bolmaydu*”¹⁹ (nikâh bir gün evde kalsa olmaz anlamında) derler. Burada nikâhtan sonra gelin ve damat beraber bir evde olmalı diye bir iddea söz konusudur. Nikâh, diğer olayların çoğundan farklı olarak, katılımcılar arasındaki sosyal ilişkileri müzakere etmekten ibaret değil. Allah ile olan ilişkilerle ilgilidir. O yüzden Uygur bölgesindeki Uygurlar eş seçiminde Uygur Türk kökenli ve Müslüman olmak önemli bir tercih nedenidir. Nikah töreni Uygurca terimlerde “*Nikalanmaq ,nika oqumaq*”²⁰ diye geçiliyor. Uygurlara göre, Nikâh evliliğin vazgeçilmez bir adım atması için önemli etkinliklerden biri. Yasal karı koca ilişkisi kursa bile, nikâh yapmadan bir eve giremez, çünkü birbirleri için henüz helal değildirler. Karı kocalarını helal kılan ve artık birbirlerine namahrem kılmayan nikâh töreni olduğu açıkça ifade ediliyor. Dini nikâh birkaç kişinin şahitliğinde sabah namazdan sonra cemaat ile kız evine topluca giderek gerçekleştirilir.

Nikâhta gelin ve arkadaşları (gelinin evlenmeyen kız arkadaşları sadece üç defa arkadaşlarının nikâh töreninde şahit olma fırsatı vardır, eğer ondan fazla katılsa nikâh o

¹⁸ Uygur Halk Tabusu: Anwer Semet(Uygur).Urumqi : Xinjiang Halk Neşiryati, 2007.12.

¹⁹ Uygur Yine yazık, Uygur yani Latin alfabesi ile yazıldı.

²⁰ Uygur Yine yazık (yani Latin Uygur)alfabesi ile yazıldı.

kıza geçer diyenlerde vardır) başka bir odada oturuyor, cemaat ile damat ve imam misafir odasında nikâh okuyor sonra hep beraber dua edilerek nikâh tamamlanıyor. Burada dini inançlardan dolayı bazı bir olaylar ortaya çıkar. Mesela imam nikâhının son kısmında üç defa kıza “kabul ediyor musunuz?” sorusu soruluyor. Kız birinci ve ikinci defa hiçbir şey söylemiyor, üçüncü defa “Evet, kabul ettim ”cevabını vermeli. Bu bence dini ya da ahlak açısından çıkan bir fetva olmalı. Nikâh töreni bittikten sonra gelin ve damada tuzlu suyu batırılmış ekmeğe yedirilir. Burada da kimse o ekmeği hızlı yiyebilse onun ailedeki sözü geçerli oluyor gibi inanç vardır. Tuzlu suya batırılmış ekmeğin anlamı ise Anadolu’daki, damadın acı ve tuzlu kahve içmesine biraz benzer. Yani tuzlu ekmeğe çok ekşi oluyor, evlilikten sonraki hayatta ona benzer, acısı ve tatlısı oluyor, karı koca evlilik yolculuğunda mutluluk ve acıyı hep beraber paylaşın anlamına gelir. Orta Asya’nın birçok yerinde bu tuz töreni nikâhın merkezi kısmı olarak görülüyor. Ismaelbekova, Kırgızistan Oş’taki Özbekler arasında “Nikâh törenin en anlamlı kısmı” olarak nitelendiriyor. (Ismaelbekova 2012.24-25, Rune 2013:131)²¹

Nikâh törenden sonra herkes karı koca olduğunu dilden kutluyor ve beraber yemek yiyerek nikah törenini bitiriyor ve şu zaman damat kıza Mehir parası (Uygurlardaki Mehir parası ayrıdır, kız malı ayrıdır)²² vermelidir. Bunu yaşadığı yerin iktisadi durumuna göre imam belirtiyor. Ben mülakat yaptığımda ilnurun (Mülakat1) sözüne göre 2016 Urumçi de 511 Yuan verilmiş. (Bu Mehir parasını gelin damadın izinsiz kullanmasına hakkı varmış) Bende Urumçideyken birkaç arkadaşımın nikâh törenine katılmıştım onlardan da aynısını duymuştum ve görmüştüm. Nikâh töreni kızın ailesi için çok önemlidir. O yüzden nikâhtan bir gün önce kızın ailesi koy kesiyor ve cemaat için büyük bir hazırlık yapıyordu. Eğer erkeğin maddi durumu iyi ise koyu erkek alıyordu.

Burada iki tarafın hazırlıklar iktisadi durumuna göre oluyor. Düğün ile aynı günde yapılan nikâh ise misafirler çok oturmadan herkes çıkıyor ve öğleden sonraki düğün töreni için hazırlanıyor. Ayrı günde yapılan nikâhta ise nikâhtan sonra kız tarafı hazırlanan yemekleri yedikten sonra kalkıyor. Burada şunu eklemek istiyorum, nikâhta erkek

²¹ Rune Steenberg, Uygur Marriage in Kashkar.Muslim Marriage in China . Berlin 2013:105.

²² İslamiyet’te Mehir parası, evlenmek için değildir. Evliliğin düzenli, mutlu olarak devam etmesi, kadının hak ve hürriyetlerinin korunması, din cahili huysuz erkeğin elinde oyuncak olmaması içindir.

tarafının kız ve kadın akrabaları ya da arkadaşları katılmıyor sadece damadın babası ve doğrudan erkek akrabaları ve en yakın arkadaşlarının katılmasına izin veriliyor.

Fotoğraf 1: Nikâhtan Sonra İmam Ve Cemaat Beraber Yeni Genç Çift İçin Dua Ediyor

Kaynak:<https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

Kararlaştırılan düğün tarihinde, her iki taraf düğün salonunda bir düğün töreni yapıyor. Daha fazla insanın nimeti ve tanınması için uzak akrabalarını, arkadaşlarını, tanıdıklarını davet ediyorlar. Onlarla beraber mutluluklarını paylaşmak için, hayatındaki büyük seçime şahitlik yapması için onlar da davet ediyor ve bir araya geliyorlar. Çevresindeki akraba ve arkadaşlarının güzel dilekleri iki genç için en büyük hediyedir. Nikâh töreni başarıyla bitirdikten sonra gelin genellikle “*Qoldash*” (*koldaş*, Uygurlarda düğün yaptığında, düğün günü gelinin bir kız arkadaşı, damadın bir erkek arkadaşı düğün bitene kadar yanında beraber bulunuyor, o arkadaşı Uygurcada *qoldash* diye geçiyor.) makyaj yaptırmaya gider. Genel olarak Urumçideki düğün partisi (kız tarafı) öğle saatlerinde başlar, erkek tarafının ailesi akşam 5 civarında başlar. (eskiden erkek tarafının büyük misafirleri öğle satına çağırıp ,gençlerle akşam düğün yaparken günümüzde o süreçler kısıtlandı ve akşam gençlerle beraber düğün yapıyorlar) Uygur özerk bölgesinin başka bölgeleri Kashkar, Atush Kumullarda düğün töreni birkaç gün sürüyor, ve gençler birkaç gün düğün partisi yapıyorlar.

Burada kumul düğün adetlerini Uygurların çok ünlü yazarı Abdürrahim Ötkür²³ “İz” romanındaki tasvirlerle ifade etmek istiyorum. Yazar romanda bir halkbilimci gibi gözlemliyor ve kumulun özel düğün adetlerini romanda yazıyor. Ben Uygurların bölgelere göre birkaç gün düğün yapanları da var dediğim sözümü kanıtlamak için burada 1985 yılında yazılan Romanı ele aldım.

“Orta halli aileler iki taraf anlaştıktan sonra, damat tarafı başlık olarak dokuz elbiseli kumaş, dokuz boyun, dokuz küre ²⁴buğday, dokuz şing²⁵ pirinç ,dokuz cing²⁶ yağ ,dokuz masa yemiş ve yeterli derecede odun kömür ,çay tuz gibi şeyleri arabaya yükleyip gelin tarafına debdebe ile götürürdü .Düğünün birinci günü ,damat tarafının misafirleri gelin tarafının evine davet edilirdi .Buna ‘baş toy’, yani ‘ilk düğün denirdi’. O gün damat sağdıçlarıyla nikâh için gelirdi. Gelinin mahallesindeki delikanlılar ‘kız körki’,yani ‘kız görme’adetini yerine getirmek üzere kapıyı bir arabanın tekerleğiyle kapatarak damadın arkadaşlarının eve girmesini engellerlerdi. Damadın arkadaşlarının o tekerleği alarak kapıyı açmaları lazımdı. Eğer tekerleği alamazlarsa, gelin tarafının delikanlıları ‘alamadı ya’ diye gürültü koparak alay ederlerdi. Onun için o gün damat tarafından pek çok delikanlı gelirdi. Nikahtan sonra, damat tarafının adamları gelip bu tekerleği götürür ve iple yüksek bir ağaca asarlardı. Bir kaç gün sonra gelin tarafının adamları gelip tekerleği alıp götürürlerdi .” ²⁷

Abdurehim Ötkür “İz” romanında Uygur evliliğine özel olan bazı şamanlık inancından kalan geleneksel örf-adetler ve başka düğündeki kuşak atışmalarını yazarken şunları söyler:

“Düğünün ikinci günü damat tarafı kızın ailesini ve kendi akraba hısımlarını, mahallesindeki düğüne ”davet ederdi. Buna ‘yüz akça’ denirdi. O gün kız tarafı düğün için kesilen koyunların akciğerinden ikisini mumbar yaparak sığağı sığağına getirirdi. Mesafenin uzak olmasından dolayı soğuduyrsa, tekrar ısıtır, damat ile gelinin başını mumbarın dumanına tutarlardı. Bundan amaç genç çifte ömür boyu ayrılmadan birlikte yaşamasını dilemekti. Erkek misafirler döndükten sonra yüzü örtülü gelin misafirlerin huzuruna getirildi. Sonra gelinin annesi kızını, damadın annesi de oğlunun öven koşaklar söylerdi. (Ötkür 1985:308-309,Alimcan inayet 2017:3)

²³ Abdürrahim Ötkür çağdaş Uygur edebiyatının en büyük temsilcisidir.1923 yılında Uygur özerk bölgesinin Kumul .

Şehrinde tüccar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Burada yazarın “İz” romanı ele alınacak.

²⁴ Küre-ölçü birimi. Desilitre, Tahıl ölçmede kullanılır.

²⁵ Şing-ölçü birimi. Tahıl ölçmede kullanılır.

²⁶ Cing-çin birimi. yarım kilo yanı 500g bir Cing.

²⁷ Alimcan İnayet ,“İz” romanında adet ve geleneklerle ilgili unsurlar üzerine ,Uluslararası Uygur Araştırma dergisi 2017/10 :3.

Bu “İz” Romanında yazar kumuldaki Uygurların düğün adetleri ve inançlarını tasvir ediyor. Bu adetler günümüze kadar geldi ama kıza verilecek olan maddi şeyler değişti, damat kız isteyip geldiğinde gelin var oda kilitlenip sandık parası isteyen olayları günümüzde Uygur özerk bölgesinin her bölgesinde vardır. Şamanlık inancıyla ilgili olan romanda ortaya çıkan akciğer olayı çok fazla yerlerde kaldırıldı. Akciğer hayvanların hayatı organlarından birisidir. Dolayısıyla burada tanrıya sunulan kurban üzerinden genç çiftlere iyi dilek dileme söz konusudur. Ama şu an Uygurlarda nikâh yapmadan önce, doğumdan sonra “*Qan qilmaq*” (kan çıkartmak)ya çok önem veriyor ve Kurban üzerinden “*Shumluq*”(uğursuzluklar) onunla gideceğine inanıyor. Yazar romanda anlattığı gibi düğünde halk şiirlerinden yer alan maniler “*Biyit iytishmaq*”(koşak ve Beyitler atışması) söyleniyor. Günümüzde Kumul, Turfan, Kashkarlarda çok yaygındır. Düğündeki bu aşam çok ilginçtir ve düğünün çok canlı ve güzel geçmesi için etkisi büyüktür.

Düğündeki gelin annesi ile damat annesinin mani atışması şöyle oluyor,

El xalayıq tola keldi,

El âlem çok istedi,

Hiç kişiğe baqmidim.

Hiç kimseye bakmadım,

Şunçe heqler arisidin,

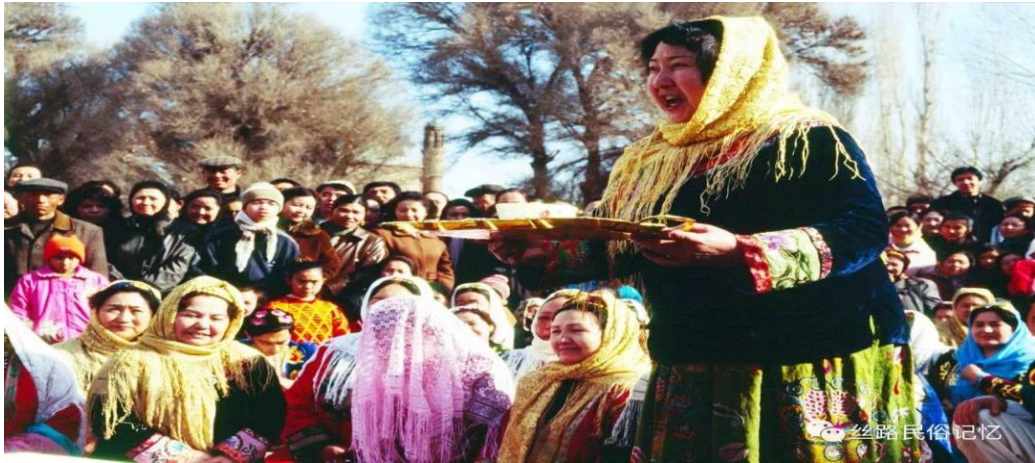
Onca elin arasından,

Özlirige saqlidim.

Fakat size sakladım.

(Abdürrahim Ötkür 1985:310,Alimcan Nihayet 2017:4)

Fotoğraf 2: Kumulda Çay Tutarak Kuşak Atıyor

Kaynak: :<https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

Bunun üzerine damat da ailesi tarafından şöyle söyler.

Bizmu oğul çoğ qilduq,

Molla- alim.

Cenim balam tolun ayim.

Keçe-kündüz tilivalduq.

Emdi berdi xudayim.

Biz de oğul büyüttük,

Molla alim.

Canım yavrum dolun ayım,

Gece gündüz diledik,

Şimdi verdi Allah'ım

(Abdurahim Ötkür 1985:310,Alimcan Nihayet 2017:4)

Gelin ve damadı kutlamak ve onlara iyi dileklerde bulunmak üzere şöyle Koşaklar söylenir:

Etigen qopar bolğay,

Tünnük açar bolüay,

Qotanda qoyluq bolğay.

Eğilda kaliliq bolğay.

Uçi uzarğay,tüvi yeyilğay,

Qudduqa taş çüşkendek bolğay,

Oaçora yilimidek yepişqay,

Xudayim marek qilğay.

Erken kalkar olsun,

Bacayı açar olsun.

Dokuz oğullu ,bir kızlı olsun,

Ahiri danalı olsun.

Ucu uzasın kökü yayılsın,

kuyuya taş düşmüş gibi olsun,

çamın tutkalı gibi yapışsın ,

Allah'ım mübarek kılsın.

(Abdurahim Ötkür 1985:310,Alimcan Nihayet 2017:4)

Damadın genç delikanlı arkadaşları da burada mutluluklarını halk şiirlerinde ifade ediyor, onlar şöyle oluyor:

Ak akkına toşkanlar kumda oynar, yar, yar!

Kız almağan yigitler toyda oynar, yar, yar!

Kızıl kızıl piyazniñ postı tola, yar,yar!

Kız almağan yigitniñ derdi tola, yar, yar!

Kara kara kargalar harmanda dur, yar, yar!

Kız almağan yiğitler harmandadur, yar, yar!

(Reşit Rahmeti Arat,1987²⁸:37,Alimcan İnayet, 2011:7)

Bu kuşak atışmalarında yeni çiftlere yönelik güzel dilekler ve onlardan beklentileri dile getirilmiştir. Çiftlerin erken evlat yüzü görmesini istiyorlar. Gelinin evde çalışkan olmasını öne çıkartıyorlar. Ondan başka iki çiftin ayrılmamaları, bir ömür beraber yaşamaları dile getiriliyor.

Fotoğraf 3 : Etlés (Uygur Geleneksel Kumaşı) İçeren Gelinlik İle Batı Tarzı Gelinliktir

Kaynak:<https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

Gelinler, genellikle Urumçi gibi biraz küreselleşen büyük şehirlerde ise batı tarzı beyaz elbise giyorlar (**Fotoğraf 3** te görürsünüz) , Kashkar gibi Uygurlar fazla olan yerlerde ise geleneksel Uygur olarak görülen unsurları(*Etlés*)²⁹ içeren batı tarzı bir gelin elbisesi nikâhtan sonra makyaj yaparken giydiriliyor. (Son zamanlarda hata Türkiye den düğün

²⁸ Reşit Rahmeti Arat ,“Doğu Türkçesi metinleri”, yayına hazırlayan: Osman Fikri sertkaya ,Türk kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara ,1987:37.

²⁹ Etlés-Uygur Özbeklerin geleneksel kumaşı ,genelde çok renkli oluyor. Uygur özerk bölgesinde Hotenin Etlési çok ünlüdür. ve yapılması biraz zor olduğundan dolayı başka kumaşlardan daha pahalıdır.

elbisesi sipariş veriyordu.) Gelin hazırlandıktan sonra kendi ailesinin düğün salonuna gidiyor ve arkadaşları ile eğleniyor ve damadın gelmesini bekliyor.

Uygurcada “*Qiz üstili*”(kızın masası) sadece kızın yakın arkadaşları yemek yiyerek dans ediyor ve canlı müziklerden eğleniyor ve beraber kızla fotoğraf çekiyor. Eğer o iki katlı salon ise, ailesinin misafirleri (büyükler) aşağıdaki katta eğleniyor. Salon masaları yemek ile dolu oluyor. “*Zalda*” (salonda)sürekli müzik çalıyor ve dans ediyor. Damat kız tarafa 10-20 kişi civarında yakın delikanlı arkadaşları ve sazcılarla geliyor. Kızlar gelinin olduğu odayı beraber kapatmaya çalışıyor. Gelinin arkadaşları ya da kız kardeşleri damattan sandık parası istiyorlar. (erkeklerde bunu önceden hazırlayıp geliyor) Eğer vermezse kapıyı açmıyorlar. Erkekler girip biraz oturduktan sonra “*Qiz köchürüşh*,”(Gelin taşınması) töreni sıraya geliyor. Ziya Gökalp’ın aktarımına göre, Uygur Özerk Bölgesinde güvey, dostları ile birlikte gelecekteki kayınbabasının evine gider (Sibel Turhan Tuna, 2006).“Hay, hay evlenin! Hay evlenin !” şeklindeki ve bugün manası bilinmeyen milli bir nakaratı terennüm ederler. Kızın babası onları kapıda karşılar ve merasim ile eve alır (Sibel Turhan Tuna, 2006). Burada delikanlının boynuna bir yazma sarar ve daha sonra teşrifatla delikanlıya verir (Bu da bir koltuklamadır). Bu olaydan sonra fincan da su getirir. Genç kızla delikanlının ana ve babaları bu suyun içine bir parça ekmek ıslatarak çifte takdim ederler. Bundan sonra kız baba yurdunu terk ederek kocasının evine gider.³⁰ Ama günümüzde bu işlemlerin şekli değişti.

Herkes gelin ve damatla beraber kızın ailesine ve büyüklerine iniyorlar, burada kızın annesi damat ile kızına yüzük (ya da saat) takıyorlar. Kızın yüzünü kapatması için annesi kızının başına kıpkırmızı şal takıyor. (Kırmızı mutluluğun sembolü olduğu için kırmızı şal kullanılıyor)³¹ Damada “*Doppa*”³² diye Uygurların geleneksel milli şapkası giydiriliyor. Sonra kız ağlayarak ailesi ile vedalaşıyor ve ailesinden ayrılıyor. Altay Türklerinde evlenip başka evin gelini olan kızlar, artık kendi evine yabancı sayıldığından,

³⁰ Ziya, Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, Türk Kültürü Yayını, Cilt-2, İstanbul 1974:309.

³¹kırmızı renk Çinlilerin kültüründe de çok önemli renktir. Düğün elbisesi ve kıyafetlerinin hepsi kırmızı olmalıdır. Onlar içinde kırmızı mutluluğun sembolü olduğunu biliyoruz, ama bu kültürel düşünce kimden kime geldiğini belli değil.

³²**Doppa** (Uygurca: دوپپا) genellikle kare şeklinde, el işi ve işlemeli bir şapkadır. Genel olarak yeşil ve mavi renk kullanılır. Kazak, Tatar, Özbek, Uygur Türkleri tarafından kullanılmaktadır. Uygur Türkleri tarafından milli başlık olarak kabul edilmektedir.

baba evinin ocağına yaklaşmıyorlardı,³³ Gelin olup kocasının evine gitmiş olan bir kız kendi evine yabancı veya kendi ailesi için artık bir “özüt”tür.³⁴ Eski Türkçede ,“ayrıl-”sözü (kesilmek, ayrılmak), kavram anlamında “ölmek”³⁵ anlamında bir fiildir. Kız gelin olarak kendi ailesinden ayrılırken, kız evi ağlar ve yas tutar.³⁶

Vedalaşmadan önce kızın babası mutluluğu için dua ettiğinde iki tane “*Nan*”(ekmek)i kız ile erkeğin başından geçiriyor. Burada“ *Nan*” (ekmek) yeni evlilikten sonra evi bereketli olsun anlamına gelir. (Ben Urumçi’de birkaç arkadaşımın düğünlerinde sabahtan akşama kadar bulundum. Onlar geleneksel evlilik düğünleri temelinde yapılan çağdaş Uygur düğünler idi. Duyduğum başka bölgelerdeki düğünlerden farkı ise düğün şekli ve düğün yapılan süreç ve yer idi. Düğün töreninin pek çok büyük farkı olduğunu duymadım).Gelin ve damat arkadaşlarıyla beraber araba ile yakın yerdeki güzel manzarası olan yerlere gidiyorlar. Gelin ile damat düğün fotoğrafları çekiliyor, diğer arkadaşları onları beklerken eğleniyorlar. Ama günümüzde yakın zamanlardan beri, bir kaç senedir Urumçi de biraz değişiklik oldu. Gençler parti yapması için içki olan yerleri bir günlük kir alıyor ve orasını istediği gibi süslüyor ve beraber parti yapıyorlar.

Sonra erkek tarafının ailesinin yaptığı düğün salonuna gidiyor (genelde erkek tarafın düğün salonu daha eğlenceli oluyor).“*Qiz köchürüsh*” (gelini damat kendi ailesi taşımak) töreninde bölgelere göre farklı oluyor. Köylerde ise düğünler bahçede olduğu için direk eve getiriyor. Bu aşamada damadın birkaç arkadaşı gelini “*Gilem*” dediğimiz halıda götürüp (“*Ot*”tan) kızını ateş üzerinden geçiriyordu. Evin girişine gelinin üzerinden yürümesi için *payandas* denilen bir bez serilir. Gelin un ve pamuktan oluşan ak yolluk olarak isimlendirilen bir yoldan eve girer.³⁷ Burada gelinin ateş üzerinden geçirilmesi şamanlık inancıyla ilgili olduğu açıktır. Bu olayı **Fotoğraf 4** te görüyorsunuz. Ama günümüzde köylerde de düğünü, durumuna göre salonlarda yapıyor. Urumçi gibi şehirlerde ancak bu gelenekleri basitleştirildi.

³³ ÖGEL Bahaeddin, Türk Mitolojisi, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002:511.

³⁴ UÇAR Erdem, “Uygurca Üzüt~Üzütüğü Üzerine”, Turkish Studies, Cilt 6, Sayı: 1, s. 1821-1826, K1G 2011.

³⁵ EREN Hasan, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2. Baskı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 1999:68.

³⁶ Feyzoğlu Nesrin, “Gelin Ağrıları Üzerine Bir Değerlendirme”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2010:43.

³⁷ Kasım Karaman , Kayseri göçmen Uygur topluluğunda doğum, evlenme ,ölümle ilgili inanç ve ritüelleri 2016:9.

Gelin Erkek taraftaki düğün salonuna geldikten sonra iki çiftin yanındaki arkadaşları dans ediyor. Dansa, genellikle halk enstrümanları (milli saz) çalan müzisyenler eşlik eder. Salonun ortasında “*yüzini ichish*”(yüzünü açmak) töreni oluyor (**Fotoğraf 6** da var). Damadın annesi gelininin yüzü kapatılan şalı açıyor ve kendisi hazırlayan kırmızı şalı gelinin başına örtüyor ve geline yüzük takıyor. Kızın ailesine hoş geldiğini ve mutluluğunu orda ifade ediyor. Gelin ise utanç ile başını kaldırmaya cesaret edemiyor.(Ama Uygurlarda Anadolu’daki gibi El öpme(büyüklerin elini öpmesi) âdeti yoktur). Bu Uygur düğünleri için en önemli bağlantılardan biri olduğunu biliyorum. Salondaki başka misafirler ise masaya sıra ile gelen *Gösh,Polo,Samsa Manta*³⁸ ve başka meyveler ve tatlıları yiyerek *meydandaki* (düğün salonun ortası)sanatlardan huzur alıyorlar (**Fotoğraf 5** onu görüyorsunuz).Gelen misafirlerden kızı olanlar ise “*toy kempüti*”(düğün şekeri) şekerden birkaç tane çantasına koyuyor ve kızına yediriyor. Bunun anlamı, “kızımda gelecekte böyle iyi bir aileye gelin olsun bahtı gelsin” diye yedirdiyordu. (Benim annemde çocukluğumdan beri düğünden şeker getiriyordu ve hep mutlu olurdum.) Akşam 10a kadar erkek tarafta düğün töreni misafirlerle, arkadaş ve akrabalarıyla böyle devam ediyor. Düğün bittikten sonra gençler gelin ve damadı evine götürüyor ve onları kutlayarak, bir günlük düğün törenini tamamlayıp herkes evine dönüyor (Burada ben Urumçiyi ele alarak yazdım, başka bölgelerde düğün töreni birkaç gün devam edenlerde vardır. Çağdaş Uygur düğünlerinde baya masraflı ve israf söz konusudur. Tezimin başka bölümlerinde onu anlatacağım).

³⁸ Bunlar Uygurların geleneksel yemekleri, orta Asya’da bu yemekler çok meşhurdur. Gösh ise suda yapılan koyun eti, Polo ise etli ve havuçlu pilav. samsa ve mantı ise kıymalı yemeklerdir.

Fotoğraf 4: Damadın Arkadaşları Gelini Ateşin Üzerinden Geçiriyor

Kaynak: <https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

Fotoğraf 5: Düğün Salonundaki Uygur Misafirler Yemek Masasında

kaynak: <https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

Fotoğraf 6: Düğün Salonunda Gelinin Yüz Açma Töreni Oluyor Ve Onların Bahtı İçin Dua Ediliyor

Kaynak: <https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

2.2.4. Uygurlarda Temel Evlilik Şekli

2.2.4.1. Eş Seçimi

Uygurlarda birinci ve ikinci kuşakta evlilikler endogamik bir özellik taşımaktadır. Eş seçiminde Uygur kökenli olmak önemli bir tercih nedenidir. Uygur kökenli olmayanlarla özellikle kızların evlilik yapmaları hoş karşılanmamaktadır. Ancak üçüncü kuşakta egzogamik evliliklerin sayısı hızla artmaktadır.³⁹ Uygurlarda erkek ya da kız her iki taraf kendi ailelerinin isteklerine uyum sağlayarak, saygı göstererek eş seçimi yapıyor. Uygurlarda eş seçimlerinde sıklıkla kullanılan atasözü vardır: “*Ata razi, huda razi.*” Bu Baban razı olursa (rıza gösterirse) Allah senden razı oluyor demektir. Seçeneklerinde kendi yerel kültürüne karşı olan, dine karşı olanları seçmesi hoş görülmez. Düğünlerle ilgili her türlü halk sözlerine ve adetlerine de uyulmalı. Basitçe söylemek gerekirse, her Uygur gencinin eş seçtiğinde etnik köken ve dinin esaretini kabul etmesi gerekir.

³⁹ Kasım Karaman ,Kayseri göçmen Uygur topluluğunda doğum, evlenme ,ölümle ilgili inanç ve ritüelleri 2016:9.

Uygurlar aynı etnik grubundan ve aynı dinden olmasına çok önem vermesiyle beraber aynı bölgeden olmasına çok önem veriyorlar. Mesela, güney taraftaki Uygurlar kuzey taraftaki Uygurlarla düğün yapmayı pek istemez. Tabii ki burada sevmediği için değil, belki kızının uzak yere gitmesini istemediği içindir. Burada şunu eklemek istiyorum, Uygurlarda “*Ghuljuluqtan kilin al,ama qizigni berme*”(Gulcaya⁴⁰ kızını verme, gelin al)gibi sözler halk içinde yaygındır. Buradaki kadınlar erkek gibi çalışkan olduğu için, oradan gelin almayı istiyor ama oraya kızını vermekten (kızının çok çalıştırılmasından) korkuyordu. Bu sebepten kızının uzak taraflara gitmesini hiç kimse istemiyordu. Ama günümüzde toplumun hızlı gelişmesi ve ulaşımın çok hızlı olması ile beraber böyle düşünmez oldu. Eğer iki genç birbirini severse, kızının rahat, mutlu hayat geçirmesi için (gelin ya da damadı) nerede olursa makul görmesini ifade ettiler. O yüzden Uygurların farklı bölgelerden evlenme oranı gittikçe yükselmiştir. Bazı haberlere göre ⁴¹ şuan hata Uygur Özerk Bölgesinde, bazı baskılardan dolayı kızın eş seçimi başka insanlar tarafından olduğu bellidir. Büyüklerimizden duyduğumda, köylerde kıza eş seçiminde anne babalarının baskısı oluyormuş. Ama günümüzde dışarın baskıları eşlik edildi. Uygur kızının Çinli bir erkeği seçmesini **Fotoğraf 6 da** görüyorsunuz.

Fotoğraf 6: Uygur Gelin, Çin Geleneksel Kıyafeti Giyerek Çinli Damatla Düğün Töreninde

Kaynak: :<https://www.google.com/search?q=uyghur+toy&source>

⁴⁰ Gulca ise Uygur özerk bölgesinin kuzey tarafındaki şehirdir.

⁴¹<https://www.yeniakit.com.tr/haber/cinden-asimile-zulmu-uygur-turk-kizlari-zorla-cinlilerle-evlendiriliyor-476529.html>

Mülakat 1: Adil⁴², er, Uygur, 29 yaşında, bekar. 3 senedir Japonya’da tıp alanında yüksek lisan yapıyor. “**Eğer eş seçimi olursa hangi unsura önem veriyorsunuz?**” sorusuna, cevabı daha kısıtlamak için “Uygur olmalı mı, Türki millet olmalı mı, Müslüman olmalı mı ya da fikriniz yok mu?” diye sorduğumda, o şöyle cevap verdi:

“Tabii ki öndeki üçünde önemlidir. Japonya da benim farklı kültür ve dinden olan arkadaşlarım çok var. Onlarla çok arkadaşlık bağımız var, ama eş seçimim de onları hiç düşünmedim, bence gelecekte eş seçsem daha Uygur olmasına çok önem veriyorum”.

“Etrafınızda başka millet ya da yabancı ile evlenen Uygur arkadaşlarınız var mı ?”

“Evet, var. Japonya da tanıdığım bir kız Malezyalı Müslüman ile nikâh yapmış. Ama o kız ona Uygurca öğretiyormuş, Uygur kültürünü tanıtmış, kocasıyla Uygurca konuşmaya çalışıyormuş, başka diğerlerini bilmiyorum.” **“Haberlerde Çinli ile evlendirilen kızları biliyor musunuz, buna ne dersiniz?”** sorduğum da“ evet, biliyorum....eş seçimi özgürlüktür ama zorlu ile evlendirilmesi beni acıtıyor ve nefret ediyorum.”

2.2.4.2. Kız İsteme Ve Görüşme

Evlenme çağına gelen erkeğin ailesi kendi aileleri için uygun gördükleri bir kız için önce kız tarafı bakımından da saygın kabul edilen “*Elchi*” elçiler aracılığıyla haber gönderirler. Kız istemede kız tarafının erkek taraftan aradığı en önemli özellik, Uygurlar arasında asil olarak kabul edilen bir aileden olmasıdır.⁴³ Uygurlarda çok yaygın olan “*Oghul dadini doraydu, qiz annisini*.”⁴⁴ (oğlan babasına benziyor, kız annesine) diye atasözü vardır. O yüzden kızı istemeden önce “annesini kim ?” diye kızın annesi soruluyor. (Anne nasıl olsa kız şöyle olur diye düşünüyor.) Urumçi’de kız tarafı için önemli olan diğer özellik ise erkeğin mesleği var mı yok mu? Çalışıyor mu çalışmıyor mu? Ya da evi var mı yok mu? bunlara bakıyor. Ama başka güney, kuzeydeki bölgelerde ise erkeğin geliş yerine göre köylü ya da şehirli olmasıdır. Uygur Özerk Bölgesinde köy kökenli bir aile, aynı bölgedeki şehirli olan bir aileye görücü olarak gelmesi hoş karşılanmamaktadır.⁴⁵

⁴² Kendi adı değiştirildi.

⁴³ Kasım Karaman, Kayseri göçmen Uygur topluluğunda doğum, evlenme, ölümle ilgili inanç ve ritüelleri 2016:9.

⁴⁴ Mehemet Rehim ,Uyghur halk makal- temsilleri, Xinjiang halk neshiryati 1979/2:190.

⁴⁵ Kasım Karaman, Kayseri göçmen uygur topluluğunda doğum, evlenme, ölümle ilgili inanç ve ritüelleri 2016:9.

Uygurlarda bu konular evlilik tercihlerinde dikkate alınmaktadır. Kızın ailesi erkek tarafın istediğini makul görmek ve karar vermek için akrabalarına ve etrafındaki yakın komşu ve arkadaşlarına söyler ve maslahat edinir. Ama şehirlerde biraz anlayışlı aileler ortaya elçi koymadan iki tarafın anneleri görüşüyormuş ve karar verirmiş. Çünkü eskiden elçi ya da başka arkadaşlarının sözünden dolayı iki ailenin “*toyi pishmaslik*” (düğünü pışmamak) düğün işi olumsuz olanlarda varmış.

Mülakat 2: İlnur⁴⁶, kadın, uygur,²⁷ yaşında, Uygur özerk bölgesinin başkenti Urumçi’den gelmiş, evli (2016 evlenmiş). Şuan Almanya Essen şehrinde Master yapıyor. “**Siz üç sene önce geri dönüp kendi düğün yapmadan önceki görüşmenizi ve gelin isteme olayını benimle paylaşabilir misiniz, Urumçi’de bunlar nasıl yapıyor ?**” diye sorduğumda o şöyle cevap verdi: “Tabii ki olur, benim kocam sınıf arkadaşım oluyor. Biz 4 sene lisansı beraber okuduk. Kendimiz tanışmıştık. Ben evlendiğimde annem ile kayınvalidem (numaralarını biz verdikten sonra) kendileri bir yerde buluşmuş ve bizim evliliğimiz ve yurt dışında okumamız hakkında (Master için yurtdışında okumaya son zamanlarda karar vermiştik) konuşmuşlar, ortaya elçi göndermemiş. İkisinde bu konuda çok anlayışlı olduğundan bu işi makul görmüş ve düğün hazırlıkları yapmış. Ben o zaman lisans son sınıfta başka bölgede okuyordum, evime döndükten sonra, kocamın ailesine selama geldim. Genelde selama bir arkadaşınız ile gidiyorsunuz. Bende annem gönderdiği hediyelerle (çiçek, tatlı ve çikolatalar vb) kocamın annesi ile ilk görüşmeye geldim. İlk görüşmemizde annesi ile konuştuk, babası pek çok yanımıza (misafir odasına) girmedi, bizi utanmasın diye galiba. İlk görüşmede annesinde hazırlık ile bizi beklemiş. Görüştüğümüzde bana (görüşme hediyesi için) yüzük taktı ve bizim aileye hediyeler gönderdi. Sonra kocam bizim eve ailem ile görüşmek için bir koyun eti ile selama gelmişti. Erkek de hep et alıp kızın evine ilk selama geliyormuş. İki tarafın ilk görüşmesi genelde Urumçi’de duyduğuma kadar böyle oluyor.”

Mülakat 3 Ahmet, er, uygur,²⁸ yaşında, bekâr. Japonya Tokyoda Master yapıyor. Kucha⁴⁷ da büyümüş. Ben ona düğün hakkında sorular sorarken, kendi hikâyesini şöyle anlattı: “2014’te benim bir kız arkadaşım vardı, ailemiz de tanışıyordu. Kızın babası benim aileme elçiliye girmiş (o kişi beni çok seviyordu) hatta düğünümüz hakkında

⁴⁶ Adı değiştirildi.

⁴⁷ Uygur özerk bölgesinin bir ilçesidir.

konusmuştu, görüşmeye girecektik. Sonra kızın annesi başka tanıdıkların önünde bizim hakkımızda olumsuz (onlar köyden gelenler gibi) şeyler konuşmuş, onu ortadaki insanların laf atmaları anneme kadar gelmiş ,o zaman annem çok üzölmüştü ve ağlamıştı.....sonra o kız ile bağlantımız kesildi, yanımızdaki akrabalarımız da anneme olumsuz olan maslahatları verdiler ve bu toy olmadı. O yüzden ben düğünün yapılmasının sebebi bazen ortadaki insanlar ve elçiler olabilir ya da yandaki akrabalar olabilir diye düşünüyorum .”

Bu mülakattan şunu biliyoruz, şehirdeki Uygurlarda kendileri tanışıp düğün yapanların oranı yüksektir. Eskiden büyüklerimiz tanıştırap sonra düğün aşamasına girerdi. Şuan şehirlerde çocuklarının evlilik yaşına geldiğinde ebeveynler çocuklarına kız ya da erkek arkadaşı olup olmadığını soruyor. Eski Uygur ailelerine baktığımızda utangaçlıktan kız evlenmek istediğini teyzesine ya da ablasına dermiş. Onların yardımıyla annesi öğrenirmiş. Oğlan ise **havucu babasının ayakkabısına** koyma âdeti varmış ,(Bu adet Özbeklerde de varmış) Babası bundan oğlunun evlenmek istediğini öğrenirmiş. Sonra görüşmede anlayışlı aileler olsa kendileri elçiye girmeye ya da (**Mülakat 1**) İlnur’un ailesi gibi sadece iki çocuğunun“ *Turmushluq bolishi*” evlenmesi hakkında konuşarak karar vermeye basitleştirilmiş. Kızın görüşme hediyeleri için“ *tokach*” (Küçük yuvarlak Uygur ekmeği) ve şeker yerine çikolata, çiçeklere değışmiş. Mülakat 4e baktığımızda iki aile tanışıp uzun zaman geçmeden düğün maslahatları bozulmuş. Görüşmede iki tarafın köylü ya da şehirli demesi hoş karşılanmaz. Ve ortadaki insanların karışması ile düğün yapılmamasına yol açar. “*Yatnig yandin öter,toqqannig jandin*” bu atasözünün anlamı ise tanımadığın insanın (yada arkadaşın) sözü yanından geçer (sana etkisi olamaz) ama akrabasının sözü (laf atması) canından geçer demektir. Bu düğün aşamasında çok kullanılan atasözüdür.

Kız görüşmesinde kız tarafı çok dikkatli oluyor. Eğer başarılı ile düğün yapacağına inanılırsa kızı görüştürürler. Ya da elçinin araya girmesine izin verirler. Uygur halkı içinde çocukluğumuzdan duyduğumuz bir inanç vardır, o ise elçi birinci defa “hayır” diye olumsuz cevap ile geri döndürölse, kız evde kalır, kızın evlilik yolu kapanır ve evlenmesi zor olur diye düşünceler mevcuttur. Burada daha ilginç konu ise Uygurlarda Anadolu’da ki gibi nişan töreni olmuyor, nişanda bu görüşmelerde kendi arasında oluyor. Sadece erkeğin temsilcisi kızın evine düğün töreni ve evlilik tarihini tartışmak için gider, her iki

taraf “*toyluq*” (kız malı ya da başlık parası, düğün yapması için verilen para ve altın vb.) sayısı müzakere edilebilir. Bir tarafın memnun kalmaması durumunda sözleşme bozulabilir ve evlilik geri çekilebilir (günümüzde Uygur cemiyetinde bir problem olarak ortaya çıktı). İki taraf anlaşabilirse düğün için hazırlıklar başlarlar.

2.2.4.3. Hazırlık (Hediye) Töreni

Uygurlarda hazırlık töreni ikiye ayrılır. Biri “*kichik chay*”(küçük çay) diğeri ise “*chog chay*”(büyük çay).Bu zaman bir müzakere olayıdır ve her iki tarafa diğerk tarafa getirecek hediyeleri en önemlisi *toyluq* (kız malı) verilme törenidir. (Bellér-Hann 2008a: 239; Rudelson 1997: 87; Dautcher 2009: 119,Abdukérim Rehman et al. 2009a: 346, Rune Steenberg 2013:104).Müzakereler genellikle iki tarafın temsilcileri (*Wekil*)aracılık eder ve *chay ichirish*’den sonra da devam eder. (Abdurehim Hebibulla 2000: 242, Rune steenberg 2013:104). Önce *kichik chay* yapılıyor, iki taraf maslahat ile bir günü belirtiyor ve erkek tarafın annesi birkaç arkadaşları ile misafir olmaya kız tarafına geliyorlar. Erkek taraf kız tarafına (ailesine) kumaş kıyafet, tatlı ve yemekler getiriyorlar. (Eskiden Uygurlarda *kichik chay* da kuzu, inek gibi malları hediye olarak veriyormuş), aynı zamanda kız tarafı da kendisi hazırlamış olduğu hediyeleri erkek tarafına veriyor.

kichik chay bittikten sonra *chog chay* ın zamanı iki taraf müzakere ile başka bir güne ve düğün törenine yakın bir zamana düzenleniyor. *Chog chay* biraz kalabalık olur, maddi durumuna göre bazı yerlerde 50-100 kişi davet ediliyorlar. *Chog chay*ın yapılması erkek tarafa bağlıdır. Çünkü *Chog chay* daki her şeyi (salon masrafı) kız tarafı karşılıyor. O yüzden *kichik chay* ve *chog chay* ikisinde kız taraf için maddi masraf açısından biraz yorucudur.

Mülakat 2 deki İlnur’dan bu konu hakkında sorduğumda şöyle cevap verdi :“*kichik chay* urumçi de genelde restoranlarda yapılıyor. Bizimkiler evde yapmıştı, kocamın ailesi ve başka yakın tanıdıklarıyla toplam 10 kişi gelmişti, kocamın annesi çok anlayışlı bir kadın olduğundan bize çok masraf olmasın diye *chog chay yapmayalım* demişti, yani yapmamızı istememişti, ama annem yaptı. Küçük düğün salonuna yakın arkadaşları ve erkek tarafı davet edildi. Bu defa 40-50 kişi gelmişti. Kocamın ailesi bizim aileye ve annemin kardeşlerine hepimize hediyeler getirmişti aynı zamanda erkeğin düğün için

hazırlayan *toy sanduqi ya da toyluq* (kız malı ve hediyeler) açılıyor. Kız tarafından bir temsilci erkek tarafından bir temsilci beyit atılarak o hediyeleri göstermiş (biz gençler orada yoktuk, sadece büyükler gediliyor). Bana düğün için 4 mevsim için kıyafet, 50 gm altın.50000 Yuan para(2016) getirmiş. Başka bölgelerde Hotan, Kashkar'da kız malı daha yüksek olduğunu biliyorum. (60000--80000 olabilir.) Bizim ailede onların ailesine hazırladığı eşyalarda misafirlerin önünde gösteriliyor. Hatta düğün için ev araba aldıysa onların anahtarı da belirtiliyor.”

Mülakat 1 deki Adil de kız malı hakkında şunları ekledi “ kız malı gittikçe çok yükseliyor. Evlenmekte çok zor, bir erkeğin ailesi için oğlunu evlendirmesi için çok parası olmalı ya da kredi alarak evlendiriyor, bunun için gerek var mı? Kız malı (başlık parası) olsun ama kararında olsaydı bizde stres yapmazdık. Benim bir arkadaşım vardı. Kız arkadaşı (şimdiki eşi) üçümüz aynı sınıfta okuyorduk. Lisanstan mezun olduktan sonra onlar kendi memleketi Kashkara (Maralbishi ilçesinden) döndüler ve kızın evine 2016 yılında aracı gönderdi. Ama kızın annesi arkadaşımın ailesinden 100000 Yuan istemiş kız malı için, biliyorsunuz orasının maaşı ve iktisadi durumu çok iyi değil ailesi o zamanlar oğlunu evlendirmek için baya bir problem yaşadı, insan buna çok acıyor .”

Bu gerçek olaylar Uygur cemiyetinde oranı yüksek olan olaylardır. Bazı insanlar daha anlayışlıdır ve diğer karşıdaki insanları probleme sokmaz. “çocuğumuzun mutluluğu bizim mutluluğumuz ”diye, bazı olumsuz adetleri basitleştirmeye çalışıyor. Ama bir kısım insanlarla şöhret düşkünlüğünden, gösteriş yapmak için bu konuda anlaşmak zordur. Uygur Özerk Bölgesinin güney tarafında (bazı yerlerde) bu gittikçe aşırı artıyor. Başka insanlara “*köz -köz qilmaq* ” (gösteriş yapmak) için kendi düşünceleri ile düğün adetleri ortaya çıkıyor.

Başkent Urumçi'de yaşayan genç insanlar için ev satın almak en büyük baskılardan biridir. Günümüzde oğlu olanlar, çocuğu küçükken ona ev almak için çalışıyor. Oğlu evlendiğinde o evi kullanıyor. Erkek ev aldığında kız taraf evin içeresine malzeme dolduruyor ve süslüyor. Ama şimdi ev fiyatları gittikçe yükseliyor bazı gençler düğünden sonra kendileri kiralık evde kalıp sonra satın alanlar da yok değildir. Son tahlilde, bunun ailenin ekonomik temeli ile vazgeçilmez bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

➤ *Xoshundarchiliq* (Komşuğuluk)

Uygurlarda komşuluğa çok önem veriliyor. Bunu biz atasözlerinden görüyoruz. Mesela, “*yiraqtiki tuqqandin ,yiqindiki xoshnag ela*” bu atasözü uzaktaki akrabadan, yakındaki komşu iyidir. Yani senin kötü günlerinde yakın komşun sana yardım eder demek istiyor. Diğer ise “*Öy alma, Xoshun al*” (Ev alma, komşu al) buradaki anlamı ise ev satın almadan önce komşuna bak iyi olursa eve bakmadan oradan al demektir. O yüzden bir aile düğün hazırlıkları yaparken, yanındaki komşuları, o eve “*Toygha qopupsiz*” (düğüne kalkmışsınız, hazırlık yapıyorsunuz) diye giriyor ve ne eksik diye eksikleri tamamlamaya yardım ediyor. O yüzden bir düğünün iyi yapılması için *Xoshundarchiliq* (komşuluk) bağı çok önemlidir.

Mülakat 4 Mihrigul, Uygur, evli, Korla(Xijin) den gelmiş, Şuan Almanya’da ailesi (iki çocuğu ve kocası) ile yaşıyor. Kendisi okulda çalışıyor. Ben 2 saatlik mülakat yaptığımda o kendi düğünü hakkında söylerken *Xoshundarchiliqi* ait dilden geçirdi ve mülakat sürecinde bir kaç defa vurguladı. “Ben 1995.yılı 10.ayda korlada (Xijin) evlendim, O zamanlar düğün yapmak çok basitti ama şimdiki gibi düğün salonları olmadığı için“ *Xoyla*”(evin bahçesinde) da yapılıyordu. Düğüne birkaç gün kaldığında komşularımız eve düğün hazırlıklarına yardım etmek için gelmişti (o zamanlar komşuluk böyleydi) hatta düğüne bir gün kaldığında gelin komşularının evinde kalıyordu. (Evin içinde iş çok olduğu için ve kızı başkaları görmesin diye). Düğün günü komşular misafirlere servis yapıyordu hatta eviniz küçükse komşuların evinde misafirlik yapılıyor. Akrabalık, arkadaşlık, komşuluk o zamanlar *merike* (törenlerde) de sınılıyordu. ”

Mülakat 4 te görüyoruz Uygurlar eskiden günümüze kadar komşuluğa ve akrabalığa çok önem veren bir halktır.

➤ **Maslahat Çay Ve Düğün Daveti**

Düğün tarihi her şey belli olduktan sonra kız, damat, iki evdeki anneler hepsi ayrı arkadaşlarıyla Maslahat çayı yapıyorlar. Kız kendi yakın arkadaşlarını Maslahat çayına davet ediyor. Maslahat çayının amacı ise Kına gecesi gibi kızlar eğleniyor. (ama Uygurlarda kına gecesi yoktur) Düğünün iyi geçmesi için maslahat ediyor ve düğün törenindeki görevlerini veriyorlar. Eskiden sadece kızlar beraber yemek yiyip eğleniyordu. Şimdi Urumçi’de maddi durumumuzun hızlı gelişmesi ile küçük düğün gibi

yapıyorlar. Maslahat çayın son kısmında damat kıza hediye ve çiçek vermek için birkaç delikanlı arkadaşlarıyla geliyorlar. Gittikçe maslahat çayının şeklini de değiştirdiler.

İki tarafın büyüklerinde ayrı ayrı maslahat çay yapıyor ve düğündeki görevlerini veriyorlar. Kız ve erkek herkes düğüne davet ediliyor ve “*Baghaq*” (düğün davetini) dağıtıyorlar. *Baghaqta* (düğün davetinde) kimi, kimin düğününe davet edildiği yazılıyor zamana ve yeri içerliyor, ve iki gence için beklentileri ya da kutlamalı şehir şeklinde *baghaqqa* yazılıyor. Mesela:

<i>Atinig evladi arzusi hush toy,</i>	<i>Atalarin evladi isteği hoş düğün,</i>
<i>Allahnig buyrighi hem sawabi shu toy.</i>	<i>Allahun emri ve sevabi şu düğün.</i>
<i>Toy qilipla unutsag ata-anagni ,</i>	<i>Evlendikten sonra eğer unutursan ebeveyni,</i>
<i>heliqnig bahasi toy qilghangha toy.</i>	<i>Halkan sözü düğün yapana doy.</i>

“ *Baghaq* ”ın sağ tarafındaki şirdir

Fotoğraf 7: Uyghur *Baghiqi* (Düğün Daveti)

Kaynak: <https://www.google.com/search?q=uyghur+wedding&source=lnms&tbm=isch&sa>

➤ *Toy Xiti* (Aile Cüzdanı)

Çin yasalarına göre, resmi olarak yasal karı koca olmak için her evlilik eyalet yetkililerine kayıtlı olmak “*toy hiti*” (Evlenme cüzdanı/belgesi) (Çincesi: 结婚证) almak zorundadır.

Resmi evlilik belgeleri genellikle düğünden birkaç gün önce alınır. (Bunu **Fotoğraf 8** görüyorsunuz) damadın bir tane kızın ayrı bir tane oluyor. Burada önemli olarak şu vurgulanır, Çin yasalarında 18 yaşından küçük olursa evlenemiyor ve bu evlenme belgesini vermiyorlar. (Köylerde eskiden kaçak evlenen insanlarda vardır) Bundan başka, Türkiye’de evlendikten sonra kız isterse kendi soyadını kocasının soyadına değiştirme hakkı vardır, ama bizde soyadımız değişmez. Uygurlar kimlikte kendi adı ve babasının adını taşıyorlar. O yüzden soyadı (olmadığı için) değişmez.

Fotoğraf 8: Toy Xeti, Çin’deki Bir Evlilik Belgesi

Kaynak: <https://www.google.com/search?q=uyghur+wedding&source=lnms&tbm=isch&sa>

2.2.4.4. Uygurlarda *Toyluq* (Başlık parası) Ve Mehir

Toyluq, gelinin ailesi için hediyeler ve bir miktar para (5000---40000 Yuan arasında) içerir. *Toyluq* kızın eğitim seviyesine, yaşadığı yerin iktisadına, yer-mekâna, zamana göre belirtiliyor. (Abdurehim Hebibulla 2000: 242-243, Abdükérim Rehman et al. 2009a: 346, Clark 1999: 160, Rune Steenberg:105) *Toyluq* 'un yükselmesi ile düğün yapmak gittikçe zorlaşıyor. *Toyluq* 'un ağır olmasından “kız bir günde zenginleşiyor” diyenlerde vardır. Basitçe, *toyluq* düğün yapması için, erkeğin evlenmesi için kıza verilen paradır. *Toyluq* kadının evlilik, sosyal statü, toplumsal değeri ve hakları açısından önemli bir görünüm arz etmektedir. *Toyluq* miktarı zaman, mekâna şu yerin iktisadına göre değişiliyor. Bunun üzerinde WECHAT⁴⁸ ta bir araştırma yapıldı. A kişi Urumçide 2018-2019, *toyluq* 50000

⁴⁸ Wechat ise whatsapp gibi uygulamadır.

Yuan olduğunu ve erkek ev alırsa kadın süslemek zorunda olduğunu söyledi. B kişi, Korla şehirde 60000 Yuan, köylerde 30000--35000 olduğunu, C kişi Axsuda 60000 Yuan civarında olduğunu söyledi. Ama 1995.yılı Korlada (Xejin)8000-9000 Yuan, 2004 Urumçide 10000 Yuan olduğunu belirtmiş oldu.

İslam da Mehir, erkeğin evlenirken kıza vermesi gereken altın, mal veya bir menfaattir. İstanbul'da genel olarak 11 Reşat altını Mehir olarak verilir. Mehir'in altın olması şart değildir. Herhangi bir mal (ev, apartman, bağ, araba) veya bir menfaat de olabilir. Hatta dul kadınla evlenen de Mehir verir. Mehir söylenmeden yapılan nikâh da sahihtir. Fakat evlendikten sonra da erkeğin hanımına Mehir'i vermesi gerekir.⁴⁹ Mehir uygulaması her şeyden önce İslami bir uygulamadır. İslam Hukuku'nda Mehir kadının kendi buzuna (cinsi yönden yararlanma) izin vermektedir.⁵⁰ Kadına ödenecek Mehir miktarları İslam Hukuklarında belirlemekle birlikte bu konuda mezhepler arasında görüş ayrılığı mevcuttu.⁵¹

Uygurlar bu konuda üç kategoriye ayrılır: Birincisi "*teqwadar*"(dindar) Uygurlar, İslam dinini iyi bilen kişiler. (bunu **Mülakat 5** te görüyorsunuz) İkincisi İslamı biraz bilen Uygurlar. Diğeri ise İslam dinini bilmeyen Uygurlar. İslam'ı çok iyi bilenler dini nikâh yapıyor ve İslam'ın emirlerine göre düğün yapıyorlar.

Mülakat 5 İstanbul'da ikametli Uygur Kamıl (İslam dinini iyi bilen) abiden kendi nikahı hakkında ve Uygurların dini düğünü sorduğumda şöyle açıkladı: "Ben 2014 watanda evlenmişim zamanlar Mehir "*Toyluq*" için Uygurlar arasında 30000-40000Yuan veriyordu. Ama ben 15000 Yuan vermişim, Uygurlar evlendiğinde erkek para *toyluq* (Mehir) veriyor ama kızın ailesine silk yapıyorlar (ben sana para verdim, sen de eve bir şeyler almalısın diye) ,zaten erkek verdiği parada zaten yetmiyor. İslam hükümlerinde kızlara bir şey aldırılmak zulüm, erkekler için namertliktir. Kızın ailesi kız için almak isterse o ayrı bir şeydir. O yüzden ben iki sebep ile az para vermişim. 1.kızı ve ailesini sınamak için. Paraya doymayan insanı razı etmek zordur ve gözümüzde hiç bir şeye doymuyor. Böyle durumlar da, O aile ile mutlu olmak zordur. 2.İslamın emirleri ile yapmam için. Bu amaç ile kıza düğünde hiç bir şey aldırılmamak içindi. Karım ve ailesinde

⁴⁹ <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1424>

⁵⁰ <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1424>

⁵¹ Jülide Akyüz, Evlenme sözleşmesinin önemli bir ögesi olan "Mehir "hakkında bazı düşünceler:217.

buna kabul gördü, bizde mutluluk ile evlendik. Şimdiye kadar Allah'ın izniyle mutluyuz. Bizdeki *toyluq* Mehirdir, her türlü unsurlardan dolayı Uygur cemiyetinde bir olgu olarak ortaya çıktı. ”

İkincisi ya da dini çok iyi bilmeyenler için *toyluq* başka, Mehir başkadır. *Toyluq* düğün yapmak için verilen paradır, ama Mehir ise İmam nikâhta belirtiyor. O yüzden bu türdeki Uygurlar *toyluq* ile Mehir'in hiçbir ilişkisi ya da bağlantısı yok diye düşünüyorlar.

Mülakat 4 teki Mihrigul ablaya bu soruyu sorduğumda 1995 evlendiğinde Mehir parasını kocasının nikâhta verdiğini söyledi. *toyluq* başka bir şey yani erkek kıza düğün yapması için verilen para olduğunu ama Mehir ise para miktarını İmamın o yerin maddi durumuna göre belirten, erkeğin kıza vermesi gerekli olan para olduğunu belirtti.

2.3. Uygur *Toyluq* (Başlık Parasının)un Gelişi Ve Kaynak Analizi

Mehirin varlığı insanlık tarihi kadar eskidir.⁵² Hemen toplumda Mehir benzeri uygulamaların varlığı bilinmektedir. Hadisler, Kur'an'ın Mehir emrini tekit ettiğinden ve tahkimat kabilinden olduğundan burada tekrardan kaçınıyoruz. Naslardan anlaşılan Mehir, kadın için bir hak erkek için bir sorumluluktur. İslam'dan önce geleneksel toplumlarda var olan Mehir, cahiliyet döneminde kadının satış bedeli yapılmıştır. İslam bu geleneği kadın lehine değiştirmek istemiştir. Cahiliye dönemine kadar devam ettiren Mehir Şârî tarafından yeniden tashih edilerek yürürlüğe sokulmuştur. ⁵³ Bu bağlamda Mehir müessesesinin sadece hukukî yönü değil bilakis sosyolojik yönü de bulunmaktadır. İnsanlar İslam'ı kabul ettikten sonra dünya görüşünde bazı değişiklikler oldu, maddi hayata olan talep, eskisi kadar güçlü olmamıştı. İslam hükümlerinde Mehir kadının boşanma durumunda haklarını korumaya yönelik yaptırımdır.⁵⁴

2.3.1. İslam Hükümlerindeki Mehir Hakkında (Ayetlerden)

İslam hükümlerine baktığımızda Mehir'in farz olduğunu görüyoruz, Mehir'i gönül rızası ile verilmesi, boşanma durumlarda Mehir'e nasıl hüküm verildiğini söz konusudur. Hadis ve ayetlerde Mehir'in kadın için bir hak olarak erkek için bir borç olarak ortaya çıktığını

⁵² Hadi Sağlam, İslam hukukunda Mehir evlilik sigortası mıdır? 2016:1.

⁵³ Hadi Sağlam, İslam hukukunda Mehir evlilik sigortası mıdır? 2016:1.

⁵⁴ Hadi Sağlam, İslam hukukunda mehir evlilik sigortası mıdır? 2016:3

görüyoruz. O yüzden burada Mehir'in belli bir miktarı olmadan fakirde durumuna, zenginde durumuna göre vermelidir diye ayetlerde içerir.

“Kadınlara Mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mihrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin”⁵⁵.

“onlardan nikâhlanıp faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine Mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktu”⁵⁶.

“onlara ücretlerini (Mehirlerini) maruf (güzel ve örfe uygun) bir şekilde verin”⁵⁷.

“ve onlar için bir Mehir takdir ettiyseniz ve eğer onlara dokunmadan önce boşarsanız. O zaman onlar için (farz olarak) takdir edilen mihrin yarısını vermek size farz kalmıştır”⁵⁸.

“Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir Mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size Mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinseden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre vermelidir. Münasip bir müt'a vermek iyiler için bir borçtur”⁵⁹.

Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak istersiniz, öbrüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almaktın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğimizizi geri alacaksınız?⁶⁰

2.3.2. Uygurlardaki *Toyluq* Hakkında

Uygurlarda her türlü kültür unsurlardan dolayı ve dışarıdan gelen değişik kültürlerden dolayı Mehir'in şekli değişti. Ya da Mehir ile *toyluq* ikiye ayrıldı. *Toyluq* ise kadına karşılık verilen bir satım sözleşmesi meblağı olarak da görülmüştür. Uygur sosyolog Abdürreşit Celil Qarluq, Uygurlardaki eskiden var olan “Başlık” karakterli düğünün yerine “*toyluq*” esnasındaki düğün aldığını söylüyor (Abdürreşit Celil Qarluq 2005:38). *Toyluq*'un ortaya çıkma sebebini açıklarken şunları belirtmiştir : “çok eski zamanlardan beri Uygurlara gelen başlık geleneği (Erkek evlenecek olursa, kız tarafa belli sayıda sürü ödenirdi. Dolayısıyla kızların miras hakkı bulunmuyordu. Kocası öldüğü takdirde, istediği gibi ailesine dönüyordu ya da tekrar evlenme yetkisi bulunmazdı. Her yönüyle

⁵⁵ Nisa 4/4.

⁵⁶ Nisa 4/24.

⁵⁷ Nisa 4/25.

⁵⁸ Bakara 2/237.

⁵⁹ Bakara 2/236.

⁶⁰ Nisa 4/20.

erkek tarafının isteklerine uyumak zorundaydı). Son yüzyıllardan itibaren değişime uğrayarak yerini “*Toyluq*”a bırakmıştır. “*Toyluq*” geleneği artık Uygur toplumunda yaygınlaşmış bir gelenek haline gelmiştir.”(Abdürreşit Celil Qarluq2005:38). “Divanu Lugatit Türk”teki düğün adetlerine ilişkin “Egen”(Yenge), Sep (kız tarafından kıza hazırlanan düğün ev möbleleri)”, “Arukçi” (Elçi/görücü) gibi sözlerden Kaşgarlı dönemlerinden beri var olduğu ve *toyluq* adetlerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır (Abdurehim Hebibullah 2000:254, Abdürreşit Celil Qarluq2005:38).

Günümüzde Uygur toplumu kendisine daha otoriter bulması için başka kültürlerden kabul ettiği bilinmektedir. Buna göre bazı hipotezler belirtilmektedir.

Mülakat 6 Erkin, Uygur, Turfandan gelmiş, 50 yaşında, evli. Şuan Almanya’da yaşıyor. “**Sizce bizdeki *toyluq* nasıl geldi? mehir ile aynı mı?** ” Sorusuna böyle cevap verdi: “Hayır, bizde Mehir başka ama *toyluq* sadece evlenmesi için verilen Elektrikli cihaz ya da paradır. Eskiden *toyluq* için dikiş makinesi yada radyo alıyorlarmış ama bizim zamanımıza (1980.yıllarda) geldiğinde bisiklet yada televizyon alırdı vb., sonradan *toyluq* para vermeye değişti, bu soruda ben *toyluq* Hindistan’dan bize girdimi diye düşünüyorum, çünkü biz eskiden Hindi filmlerini çok severek görüyorduk. ”

Toyluq kelimesinin nereden geldiğini belli değil ama *toyluq* Mehir diyenlerde vardır, tabiki kendini daha küçümsememek için, kendini daha güvenli ve modernleştirmek için bize yabancı olan kültüründen kabul etmiş olabilir. Benim tahlilimde Uygurlarda kendisini değerini *toyluq* (ya da düğün yapmaktan)tan kazanmak için *toyluq* geleneği ortaya çıkmıştır. Çağdaş Uygurlar arasındaki *toyluq* geleneğinin yüksek olması, kızın güvenlik sigortası olmamasından, kızın cemiyette sosyal statüsünün yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.3. Uygurların *Toyluq* (Başlık Parası) Arasındaki Zaman Ve Mekân Farklılıkları

Araştırmalar sayesinde, farklı dönemlerin *toyluq* (mehir), biçim ve içeriğine göre belirgin farklılıkları göstermektedir. Uygurların ekonomik ve sosyal gelişimi ve modernleşmesi ile ilgilidir.

Mülakat 7 Gülnaz, uygur, evli,49 yaşında, Urumçi’den gelmiş. Şuan Almanya’da yaşıyor. Mülakatta o şöyle söyledi: “Ben 1990. yılda Urumçi’de evlendim, o zamanlar oğlunu evlendirmek şimdiki gibi zor değildi, o zaman bana oğul tarafı düğün yapmamız

için 7000 Yuan (şimdi Urumçi de düğün yapması için 50000--60000 Yuan kız malı vermeli) vermişti. Bundan başka bana altın televizyonda almıştı, bizimkiler yatak örtüsü (o zamanlar kızın annesi yapıyordu), battaniye, yastık, perde, seccade, halı almıştı. Erkek tarafı altında alıyor ama 15 gm civarında idi, eğer ekonomik durumu iyi değilse gümüşte alanlarda vardı, şimdikiler 50-100gm kadar alıyorlar. Aradan 29 sene geçmiş ama aradaki fark baya yükseldi.”

Yıl	Toyluq (kız malı)	Başka
1970	Radyo, dikiş makinesi, bisiklet	-
1980	Vantilatör, çamaşır makinesi, buzdolabı ve TV	-
1990	Renkli TV, buzdolabı, çamaşır makinesi	-
2000	Ev, para, araba, sigorta	50-80g Altın

1970-2000 arasında Urumçi deki *toyluq* değişimi⁶¹

Ben Wechat uygulamasında yeni düğün yapan birkaç arkadaşımın 2018--2019 *toyluq* (kız malının) ne kadar olduğunu sorduğumda Axsu da 60000 olduğunu, köylerde ondan düşük olduğunu açıkladı. Urumçi’de iki arkadaşım 50000 olduğunu söyledi. Onlar daha güney taraflarda (Kashkar, Hoten gibi yerlerde) baya yüksek olduğunu söyledi. Korla şehrinde ise 60000, köylerde 35000 olduğunu açıkladı. Uygur özerk bölgesinde şuan ekonomik durumuna göre değil (yaşadığı yerin ekonomik durumu çok yüksek olmasa bile), farklı bölgelerde farklı *toyluq* fiyatı gittikçe yükselmesi söz konusudur.

⁶¹ Dilber Tohtiyasin ,Changing of Uyghur Wedding Gift In Consulate Street Of Urumqi ,2016:23.

2.4. *Toyluq*'un (Başlık Parasının) Düğündeki Önemi

Çağdaş Uygur evliliğindeki kız malı, düğün sürecindeki önemli faktörlerden biridir. Başlangıçta kız malına memnun olmayan bir evlilik, gelecekte çatışma veya anlaşmazlık olasılığı ortaya çıkabilir ve hatta boşanır .(Mülakat 8 de bunu görüyorsunuz) Dolayısıyla, *Toyluq* Uygur cemiyetinde özel bir fenomen olarak ortaya çıktı. Neredeyse Uygur ebeveynler, çocuklarının evliliğini önemli görev olarak görüyorlar. Ama maddi durumu iyi olmayan aileler için çocuğunu evlendirmek çok büyük bir iştir.

Mülakat 8 Elyar, Uygur, 35 yaşında, evli, 9 senedir Hollanda'da yaşamış, birinci karısı ile iki sene önce boşanmış, şimdi ikinci karısı ile Almanya'da yaşıyor. Ben mülakat yaparken, **neden birinci karısı ile boşandığını sorduğumda**, o şöyle açıkladı: “Ben 6 sene önce birinci eşim ile evlenmişim, aramızda bir çocuğumuzda var. 6 sene önce, biz Urumçi'ye gidemediğimiz durum da, ailem onun ailesine elçi gönderdi, ama düğün törenini biz Hollanda da yaptık. O zamanlar hiç kimse Hollanda'da öyle düğün salonlarda yapmazdı (maddi durumlardan dolayı). Ama Hollanda da baya arkadaşlarım ve akrabalarım olduğu için Urumçi'deki gibi yapayım düşüncesi ile yaptık, ama (*toyluq*) kız malına onun ailesi istediği gibi veremediğimden bana 4 sene damga oldu, ve nasıl çalışsam bile hiç razı edemediğim ve ondan dolayı boşanmamıza yol açtı. İnsanın ruhu fakir olsa, paraya çok ihtiyaç duyduğunu anladım.”

Her ne kadar ekonominin gelişmesi ve maddi yaşamın gelişmesiyle birlikte, yaşımdaki tüm koşullar daha iyi hale gelse de, ancak son tahlilde, ruhsal medeniyetin hala iyileştirilmesi gerekiyor.

2.5. Uygur Evliliğinde Başlık Parasının Yükselmesinin Sebebi

1) Kişisel Psikososyal Faktörlerin Etkisi

Uygurların modernleşmesi ve gelişmesi ile beraber, gelişen ülkeleri taklit ederek yaşamaya, kültür değişimi yapmaya başladılar. Aynı zamanda kendi kişiselliği ve kimliğini kaybederek batıdan bazı düğün kültürünü kabul ettiler ve batı tarzı yaşamaya başladılar. Düğün başlangıçtan sonuna kadar, küçük düğün davetinden düğün törenine kadar, hatta düğünden sonraki geziye kadar değişim olgusu ve yeni adetler ortaya çıktı. Burada insanların insanlara gösteriş yapması söz konusudur. Sosyologlar, sosyal hareketi göreceli olarak çok sayıda insanın değişime veya değişime direnmesi için ısrarlı ve

düzenli bir çaba olarak görüyorlar.⁶² Toplumsal hareket kavramının merkezinde, insanların toplumsal değişim sürecine müdahale ettiği fikridir. "Yüz çalışması" ortaya çıkması ile beraber, toplumsal olarak hızla değişiyor ve Uygur toplumunu etkiliyor. Aşırı başkalarının dedikodu yapmaması için çalışıyorlar ve yaşıyorlar. "set bolidu" (kötü olur anlamına gelir), "bashqilar nim dep qalar" (başkılar ne der anlamına gelir). Bunlar Uygurca diyaloglarında en çok kullanılan sözlerdir. Bundan biz Uygurların her şeyi yapmadan önce toplumun düşüncelerine çok önem veren, etrafındaki kişilerin sözlerini dikkate alan bir halk olduğu biliyoruz. O yüzden her şeyi başkalarının önünde iyi yapmaya çalışıyorlar. Bu sebeple düğündeki kız malına olan ihtiyaç da yükselmeye başlamıştır.

2)Kişisel Eğitim Faktörü

İnsanın dünya görüşü, aldığı eğitimine göre farklıdır. Eğitimli aileler ile kız malı hakkında anlaşmakta zor değildir. Uygur cemiyetine baktığımızda, okuyan insanlar şehirlerde çoktur. Şehirlerde insanların ekonomisinin hızlı gelişmesi ile beraber, küreselleşme ve modernleşmeni yol açıp, kendi kültüründeki bazı adetlerin yok edilmesine sebep olsa bile *toyluq* konusunda anlaşmanın kolay olduğunu biliyoruz. Uygur Özerk Bölgesinin büyük şehirlerde kız malında anlaşılmayıp, düğün olmayan ailelerin oranı yüksek değildir. Dini veya eğitimi olmayan cahil insanlar, kişisel değerlerini para ile ölçer. Kişisel statüsünü sınıflandırmak için zenginliğe bağlar. Ancak sosyologlar statü kavramına farklı bir anlam verir, bir grup veya toplumdaki pozisyonudur.⁶³ Bu nedenle, kişisel eğitim faktörü başlık parasının yükselişini doğrudan etkilemektedir. Mülakat sürecinde, ekonomisi ve eğitim seviyesi düşük olan bölgelerde kız malı üzerinde anlaşmanın zor olduğunu açıklandı. Dini ve okul eğitimi olmayan cahil insanlar daha kendi kıymetini para ile ölçüyorlar ve onunla halk arasında gösteriş yapmak için konuyu daha zorlaştırdığını, şehirlerde bazı eğitim gören insanlarla ise bu konuda anlaşmanın kolay olduğunu açıkladılar. O yüzden kişisel eğitim faktörünün *toyluq* ve kız malının yükselmesinde doğrudan etkisi vardır.

⁶² Michael Hughes, Garolyn J. Krohler, Sociology the score ,Hainan publishing House, Ninth edition 2013:446.

⁶³ Michael Hughes, Garolyn J. Krohler, Sociology the score ,Hainan publishing House, Ninth edition 2013:55

3) Kişisel Gelir Faktörü

Önemli konulardan biri olan kişisel gelir faktöründe yaşadığımız bölgenin kız malına doğrudan etkisi vardır ve kız malının yüksek olmasına sebep oluyor. Bazı geliri iyi olan ailelerde kızın ailesine saygı ve sevgisini ifade etmek için yüksek miktarda para ve altın veriyor. Onlar şu bölgenin kız malının yükselmesine sebep oluyor ve kızı var ailelerde onu taklit ederek erkek taraftan yüksek miktarda para istemeye başlarlar.

4) Medyanın Etkisi

Hepimiz biliyoruz 21.yüzyıl internet devriminde yaşıyoruz. İnternet bizim birçok işimizi kolaylaştırırsa bile bazen zararlı tarafları da vardır. İnternet dolayısıyla gözümüz açılıyor ve başkalarının kültüründen bazı unsurları ve adetleri biler bilmez kabul etmeye başlıyoruz. 2011 WECHAT Uygur Özerk Bölgesinde yayınlandığından beri, her şeyi WECHAT üzerinden paylaşmaya başladılar. Bununla beraber insanlar düğün törenini internet üzerinde taklit etmeyi öğrendi, şehirdekiler batı tarzında düğün yapmaya, köylerde şehirleşme ve modernleşmeye başladılar. 2015'den başlayıp düğünden sonra, yurtdışında Balayı gezisi yapmaya başladılar, Uygur yeni evli gençler içinde bu olgu çok dağılmıştır. O yüzden düğün kültürünün değişmesi ve kız malının yükselmesinde internetin çok katkısı vardır.

2.6. Uygur Düğün Örf-Adetlerinin Değişime Sebepleri

Bir toplumu, değişik ölçülerde, değişik alanlarda ya da düzeylerde etkileyen toplumsal değişimler, bugün ekonomik gelişmenin, teknik ilerlemenin ve nüfus hareketlerinin sonuçları olarak görünmektedir. Doğan Ergun'un Sosyoloji Elkitabında toplumsal değişimin nesnel ve öznel, her iki grup ölçütünün, her toplumun kendine özgü tarihsel süreci içinde biçimlendiği ve dolayısıyla toplumdan topluma değiştiği bilinmektedir. Ahlaksal, dinsel, siyasal vb. davranışlardaki değişimler öznel ölçütleri verilir.

Toplumsal değişmeye uyma sorunundan önce toplumsal değişimin bütün alanlarında iki sorun kendiliğinden ortaya çıkar: 1. uyulması gereken toplumsal değişimlerden her birinin

özelliği; 2.Sürekli olarak art arda birtakım toplumsal değişimlerle karşılaşan bireylerin ya da grupların bu toplumsal değişimlere uymalarının ya da uymamalarının nedenleridir.⁶⁴

Çağdaş Uygur düğün törenlerine baktığımızda, yeni düğün kültürü modernliğini, küreselleşmeni yansıtıyor. Dünyayı “küçük bir köy” haline getiren medya, küresel bir kültür ve uygarlığın oluşmasında büyük bir etkindir.⁶⁵ Uygurlar bu medyaların yardımı ile etraftaki kültürü özümserken, kendi kültürlerinin çoğu yavaş yavaş yok olmaktadır. Avrupalılaşmak ve modernleşmek için başkalarının kültürünü taklit ederken ,“garip bir kültür” ortaya çıkıyor. Bazen büyüklerimiz çağdaş düğün kültürü ile karşılaştığında, Uygur kültüründe kriz duygusu fark etmeye başladı. Mülakat sürecinde bazı insanlar, çağdaş düğün törenlerinde dışardan çok kabul ettiğini ve şimdi onlardan eski geleneksel Uygur düğün kültürünü göremediğini sözlerinde ifade ettiler.

İnsanların hayatlarında, farklı etnik grupların ekonomik ve kültürel alışverişleri her zaman değişiyor. Sosyalist piyasa ekonomisi, eski fikirlerini ve modern hayata uygun olmayan bütün “unsurları” bir güç ile etkiliyor. Maddi ve manevi medeniyetin yeni aşaması da, Uygurların farklı gelişmesine yol açtılar. Gelişme ve değişme sürecinde, Uygurlar geleneksel yaşam tarzı ve hayat görgü kuralları gelişmektedir, bazen geleneksel adetlerini kurmuştur, ama şekli değişmektedir. Düğün süreci kısaltmış durumda, yeni dışardan gelen unsurlar ve onların baskısında, başka düğünde önemli adetler ortaya çıktılar.

2.7. Uygur Düğünlerindeki Değişimin Sebebi

Toplumsal değişimlerin etkenlerini sosyolog Doğan Ergun, iç etkenler ve dış etkenler olarak iki etken grubunda toplandığını söylüyor. 1. iç etkenler, belirli bir toplumun içinde, grupların ve sınıfların yarattığı, tehlikeli olabilen, çatışmalara dönüşebilen baskılar ve gerilimlerdir; 2. Dış etkenler, belirli bir toplumu değiştirebilen, bu belirli toplumun -değişik nedenlerinden dolayı -ilişki içinde olduğu başka toplumların etkinlikleridir.⁶⁶ Toplumların evrimi, iki nedenle diyalektiktir: a. Toplumun meydana getiren öğeler arasında bir iç diyalektik vardır; b. Toplumun öteki toplumlarla ilişkilerinde bir dış

⁶⁴ Doğan Ergun,100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, İMGE kitabevi,11.Baskı Mart 2013:226.

⁶⁵ Aydın yaka,Sosyal değişim/Türk modernleşmesi:452.

⁶⁶ Doğan Ergun,100 Soruda Sosyoloji Elkitabı, İMGE kitabevi,11.Baskı Mart 2013:224.

diyalektik vardır. Uygur düğün kültürünün değişmelerinin sebeplerine bakıldığında dış ve iç etkinlikler olarak 5 faktör öne çıkmaktadır.

a) Sosyal Faktör

Eskiden Uygurların iktisadi durumu iyi olmadığı için, sadece doyunsay hayattan başka beklentileri yoktu, hayatlarını sessizce kabul ederdi. O zamanlar sıradan köylü aileler arasında *toyluq* (*başlık parası*) anlaşmazlıkları hiç problem olarak ortaya çıkmamıştır, çünkü herkesin ekonomik durumu benzer ve aradaki fark çok küçüktü, iki tarafın ebeveynleri diğer tarafın ekonomik durumuna göre *toyluq* isterdi. Le Bon'un bulaşıcılık teorisi, kalabalığı, kişiliğe baskın ve su basan "mafya aklı" olarak nitelendirdiği şekilde tasvir etmiştir.⁶⁷ Uygur toplumundaki her türlü unsurdan dolayı, bazı kültürde bulaşıcılık teorisinin mekanizmalarından taklit, önerilebilirlik, dairesel reaksiyon vardır. Gittikçe sosyal sistem insanların düşüncelerini doğrudan etkiledi ve aynı zamanda Mehir, düğün törenleri gibi çeşitli halk gelenekleri etkilendi. Küreselleşme bağlamında, kentsel Uygurlar da batı kültüründen doğrudan veya dolaylı olarak etkilendi. Modernleşme, bir toplumun geleneksel veya sanayi öncesi sosyal ve ekonomik düzenlemelerden sanayi toplumlarının bu özelliklerine geçiş sürecini tanımlar. Bu durumda Uygur evliliği değişti. Mesela, gençler doğum gününü düğün yapmayı severler. Ya da maslahat çayı küçük düğün gibi yapmayı çok istiyorlar. Bunların hepsi sosyal çevremizin etkisi ve şöhret meraklılığındandır. İnternet uygulamalarının (WECHAT) hızlı gelişmesi ile bu olaylar halk arasında hızlı yayılmıştır.

b) Ekonomik Faktör

Ekonomi maddi yaşamın nispeten önemli bir parçasıdır. Ekonominin değişen eğilimli ile insanlar haklı kaliteli yaşam için gereksinimler sürekli değişiyor. Gittikçe Uygur Özerk Bölgesinin ekonomisi daha iyi gelişti. Büyük değişim ayrıca Uygur halkının maddi yaşam talebini de yavaşça etkiledi. Evlilik çok fazla kız malına ihtiyaç duydular. Evlilikte veya Mehir'in ödenmesinde olsun, ekonomi evliliğin başarısını veya başarısızlığını belirleyen temel faktörlerden biri olarak ortaya çıktı. Eskiden sert doğal şartlar altında, *toyluq* ise Mehir anlamına gelirdi, ama şimdi kızın kıymetini belirten, damadın geline verilen

⁶⁷ Michael Hughes, Garolyn J. Krohler, Sociology the score ,Hainan publishing House, Ninth edition 2013:445

hediyesi anlamına gelir. Toplumun gelişmesi ile birlikte (ekonomik durumunun etkisinde) *toyluq* fiyatının niteliğinde bazı değişiklikler olmuştur. Benim gözlemime göre, modern toplumun kendini küçümsemesi aşırı yüksektir ve kendi kıymetini para ile yükseltmeye çalışıyor. Bir kısım insanlar için evlenmek, kendi sosyal statüsünü bulması için iyi fırsat haline geldi.

c) Kültür Faktörü

Kız malının varlığı da derin sosyal ve kültürel sebeplere sahiptir. Çinlilerde *toyluq* anlamı ise yaşına ve derecesine göre verilen kız malıdır. Dışardan gelen başka kültür unsurlarının etkisinde, Uygur kültüründe modernleşti. Eskiden geleneksel bir evlilikte, belirli bir evliliğe rastlamak zor değildir, ebeveynler hemfikir oldukları sürece, kadın ve erkeklerin farklı görüşleri olup olmadığında bakılmazlardı, hatta evlenmeyi kabul edip etmemelerine bakılmazlardı, evlilik süresi kendi arasında belirlenir ve damat ile gelin bu evlilik düğününe katılıyordu. O zamanlar Uygurlar da bu evliliğe adapte olmuşlar ve ebeveynlerine itaat etmişlerdir. Çağdaş Uygur evliliğinde, kız ile erkek birbirlerini tanıyorlar ve hatta birbirlerini seviyorlar, ondan sonra ebeveynlerine evlenme isteğini söylüyorlar ve onların rızalarını alıyorlar.

d) Bölgeler Arasındaki Farklı Faktörler

Uygur Özerk Bölgesinde Uygurlardan başka etnik gurubundakiler beraber yaşıyor. Hepsinin farklı kültürü ve adetleri vardır. Düğün kültüründe içerir. Onlarda bir biri ile etkilenmiş olabilir. Bölgelere göre Uygurların düğün adetlerinde bazı değişiklikler vardır. Önemli olan kültürler aynı olsa bile bazen adetler bölgelerin özelliği ile beraber miras olarak günümüze kadar taşıdılar. *Toyluq* eskiden Uygur Özerk Bölgesinin güney tarafında ekonomik durumuna göre biraz az veriliyordu. Ama çağdaş düğünler incelendiğinde, ekonomik durumu iyi olmasa bile etrafta yapılan düğünlerden taklit yaparak ve “tek çocuğum ben başkalarından daha iyisini yapmalıyım” düşüncesi ile görkemli yapmak için Urumçi’ye göre daha çok zorlaştı ve *toyluq* (kız malı)da yüksektir, eğer *toyluq ta* anlaşılmazsa düğünün bozulduğunu çok duyduk.

Çağdaş Uygur düğünlerinde, özellikle kız ve erkek eş seçiminde kendileri seçtiğinde, ebeveynler için en endişe verici şey ise iki ailenin dünya görüşünün ve eğitimin farklı

olmasıdır. Evlilikten sonra çocuklarının sert ve zor durumda anlaşılmasından korkuyor. O yüzden çocuklarının birbirini bilen ailelerle evlenmesini çok istiyorlar.

e) Ahlakin Zayıflaması

Etik kaygılar ve ahlaki değerlendirme, her yerde sosyal yaşamın çok önemli yönleridir. Eskiden ahlaka çok önemseyen bir halk, eş seçiminde damat ve gelinin Uygur olmasına çok önem veriyordu. Kız ve erkeğin ahlakı burada söz konusudur. Ama günümüzde ahlakin zayıflaması ile beraber eş seçiminden, gelinliğin seçilmesi ve düğün yapılmasına kadar, bazı ahlaklar yok edildi ve evlilikte çok etkisi oldu. İnsanlar arasındaki ahlakın bozulması ile beraber ilamdaki Mehir'in şekli değişip *toyluq* ta gittikçe yükseldi ve "kız vermek ve evlendirmektense", "düğünde kızını satış" kelimesi ortaya çıktı. Sosyolojinin ortaya çıkışı ve daha da önemlisi, sosyolog figürü, yalnızca bilgi alanındaki bir değişimin, epistemolojik bir değişimin değil, aynı zamanda bir toplumun ahlaki ve hatta dini olarak kendi devam eden varoluşuna müdahale etme şeklini de değiştirdi.⁶⁸

f) Din Faktörü

İslam da evlenecek kişilerden birinin kâfir olması çok engeller ve şöyle der :“İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile putperest bir kadından imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenirsiniz bile putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye ayetlerini insanlara açıklar.”⁶⁹ Eskiden Uygurların dine olan inancı güçlü olduğundan başka dindeki, hatta bilmeyen başka milletlere kızlarını vermezdi ve çocukları beğense bile evlendirilmezlerdi. Uygurların İslama olan inancının güçlü olduğundan dolayı, Uygur geleneksel evliliklerinde, İslam'ın öğrettiği fikirlerden ayrılmazlardı. Şuan din politikasının etkisinden başka milletlerle mecburi evlenenler ve modernleşen genç toplumun bine yıkaması ile İslam dinini bilmemesi sebebinden kendisi isteyerek başka dindeki insanlarla evlenme olgusu şuan eskiye göre yaygındır. *Toyluq'un* yüksek olmasında din ile alakası vardır. İslam dininde Mehir'in yüksek tutulması zulüm olduğunu

⁶⁸ Bellah, Robert N. . Introduction to Emile Durkheim on Morality and Society. Chicago: The University of Chicago Press ,1974.

⁶⁹ Bakara:221.

bilmediği için, bunu da sosyal toplumdaki örnek olarak masraflı ve israflı bir düğün yapılmasına sahip oluyorlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DIASPORADAKİ UYGUR TOPLUMUNUN UYGUR DÜĞÜN ÖRF-ADETLERİNE, DEĞİŞİMLERE DAİR GÖRÜŞLERİ

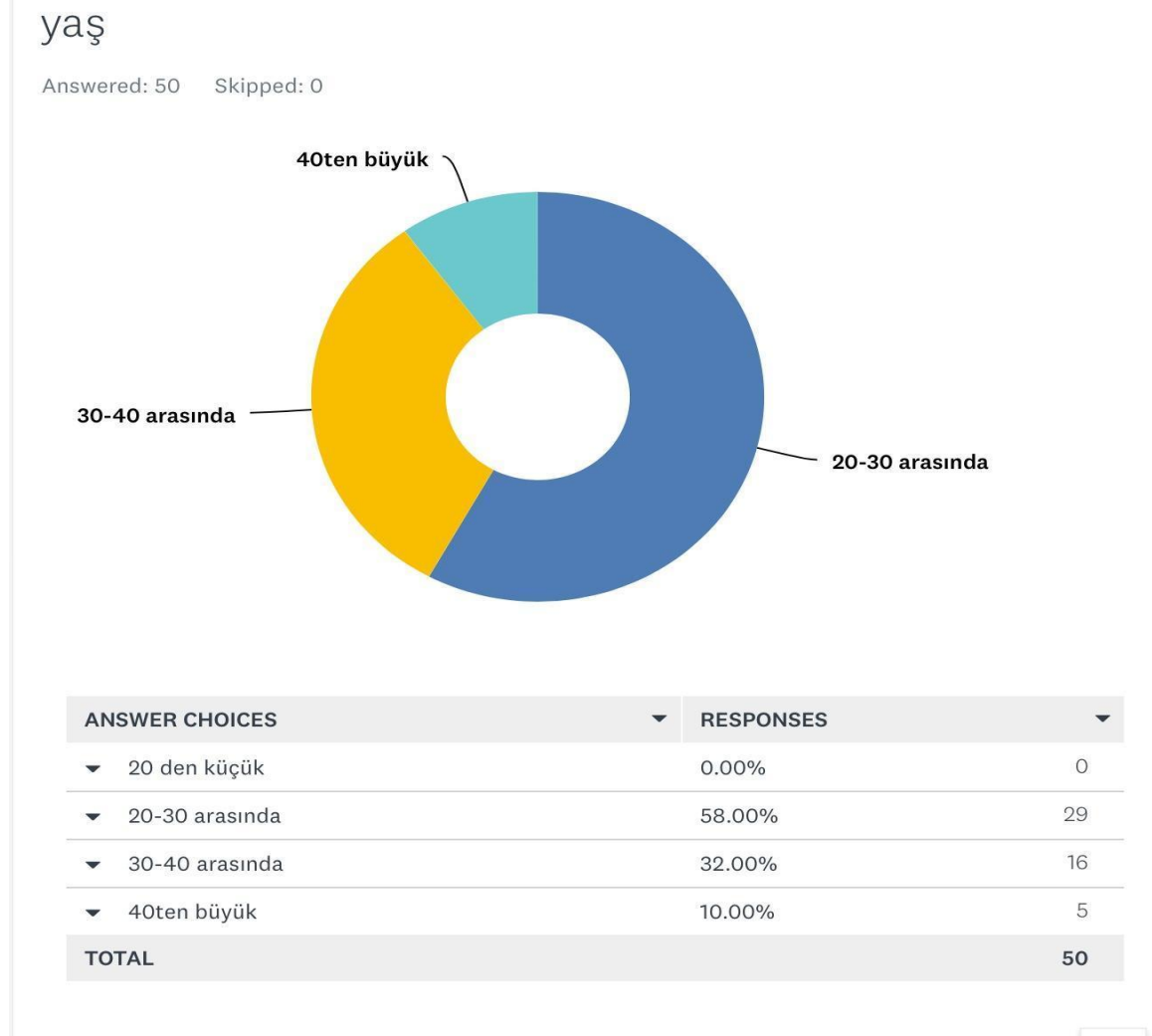
3.1. Materyal Ve Yöntem

Bu çalışma 2019 yılında Diasporadaki Uygurların, Uygur topluluğunun kendi düğün adetleri ve günümüzdeki olaylarına göre düşüncelerini gözlemlemek için nicel araştırma yöntemi ile yapıldı. Önceden hazırlanmış sorular “SURVEYMONKEY” anket uygulaması ile internette 50 kişiye göndererek gerçekleştirilmiştir(Aslında 200 kişi ile bu anketi yürütmeyi planlamıştık, ama bazı siyasi olaylardan dolayı anket katılımcıları çok aktif olmadığından dolayı, anket yapanların sayısı 50 kişi ile gerçekleştirildi).

Araştırma, aşağıda belirtilen sorular, internetten göndererek yönetildi ve alınan yanıtlara göre değerlendirmeler yapılmıştır.

- 1.Yaş?
- 2.Cinsiyet?
- 3.En çok hangi biçimdeki düğün törenini seviyorsunuz?
- 4.Kendi memleketinizin *toyluqu* (kız malı) ne kadar?
- 5.Etrafınızdaki Uygur arkadaşlarınız arasında (çoğu) hangi düğün şeklinde düğün yaptılar?
- 6.Düğün yapsaydınız en çok nerede yapmayı isterdiniz?
- 7.Uygur geleneksel adetleri ile düğün yapmanın anlamı var mı?
8. Kızların maddi eşyalara (araba, evine) bakıp evlenmesine katılıyor musunuz?
- 9.Eş seçme konusunda, hangisini en çok önemsiyorsunuz?
- 10.Düğünde gelen paraları siz ne yapardınız (nasıl kullanırdınız)?

3.2 Araştırma Bulguları

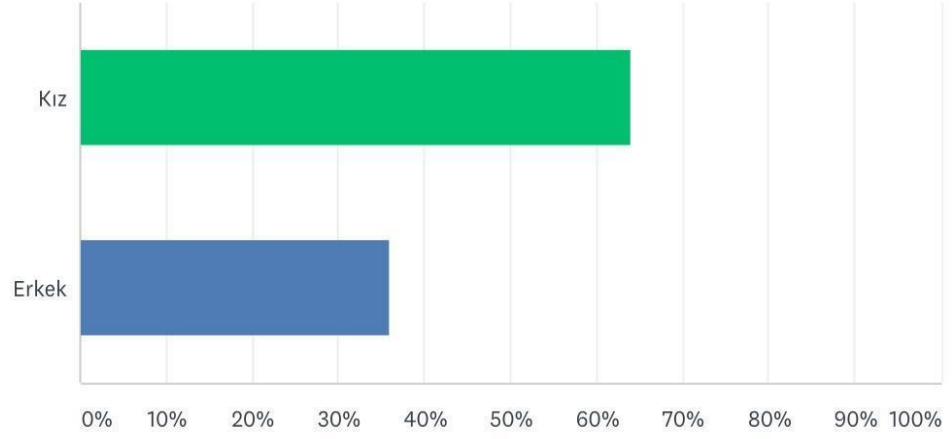
Şekil 1: Yaş Sorusuna Verilen Cevap Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde, anket çalışmasına katılan 50 kişi içinde, 20 yaşından küçük olanlar yoktur, 20-30 yaş arasındaki kişiler %58 (29 kişi), 30-40 yaşındaki kişiler %32 (16 kişi), 40 yaştan büyük olanlar ise %10 (5 kişi) olduğunu ortaya çıkmıştır.

Şekil 1 de Anket araştırmama katılanlar içinde çoğunlukla 20-30 yaş arasındaki gençlerin olduğu anlaşılmaktadır. 40 yaşından büyük olan katılımcıların az olduğu şekilde bilinmektedir.

cinsiyet

Answered: 50 Skipped: 0

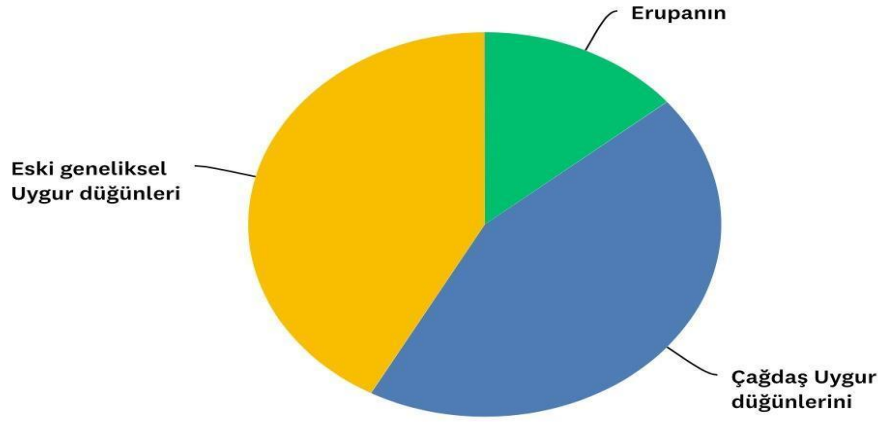
ANSWER CHOICES	RESPONSES
▼ Kız	64.00% 32
▼ Erkek	36.00% 18
Total Respondents: 50	

Şekil 2: Ankete Katılan Kız Ve Erkeğin Dağılımı

Şekil 2 incelendiğinde , %64(32) kız ,%36 (18)erkek olduğu ortaya çıkmaktadır. Şekil 2 ye bakıldığında, araştırmaya katılan Diasporadaki Uygurların içinde kızların oranı erkek katılımcılara göre yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Hangi biçimdeki düğün törenini en seviyorsunuz?

Answered: 50 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Erupanın	14.00% (7)
Çağdaş Uygur düğünlerini	44.00% (22)
Eski geleneksel Uygur düğünleri	42.00% (21)
Başka milletin düğün törenleri	0.00% (0)
Türkiyedeki türklerin düğün töreni	0.00% (0)
Başkalar	0.00% (0)
TOTAL	50

Şekil 3: En Çok Hangi Biçimdeki Düğün Törenini Seviyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 3'e bakıldığında, anket yapan 50 kişi içinde, Çağdaş Uygur düğünlerini sevenlerin oranı %44 (22 kişi), Eski geleneksel Uygur düğünlerini sevenler ise %42 (21), Avrupa'nın düğünlerini sevenlerin sayısı ise %14 (7 kişi), Başka milletin düğün törenlerini, Türkiye'deki Türklerin düğün törenini sevenlerin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Şekil 3 te Diasporadaki Uygurların hangi düğün törenini sevdiğini test yapmak için sorulan soruya çağdaş Uygur düğünleri ve Eski geleneksel Uygur düğünlerini sevenlerin oranı daha da yüksek olduğu şekilde gösterilmiştir. Bundan Uygur toplumunun yurt dışında serbest kültür değişimlerin etkisinde asimile olsa bile Uygur örf-adetleri ile düğün yapma isteğinin yüksek olduğu bilinmektedir.

Kendi memleketinizin toyluqu(kız malı)ne kadar?
(duydunuz veya evli olsanız kendinize göre
cevablabilirsiniz)

Answered: 50 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
30 bin Yuan dan az	8.00% 4
30-60 bin Yuan civarında	86.00% 43
60-100 bin Yuan civarında	6.00% 3
100 bin Yuan den yüksek	0.00% 0
Başkalar	0.00% 0
TOTAL	50

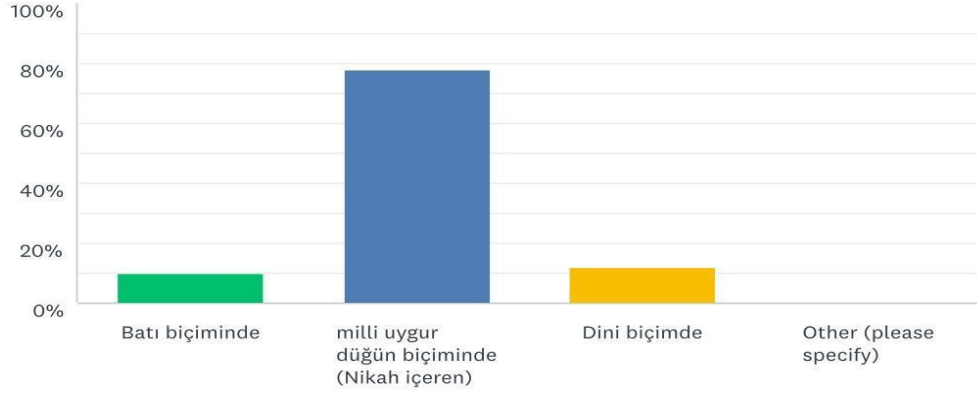
Şekil 4: Kendi Memleketinizin *Toyluqu* (Başlık Parası) Ne Kadar? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 4 incelendiğinde, anket yapılan 50 kişi içinde, kendi memleketi içinde kız malı 30 bin den az diyenlerin sayısı %8 (4) ,30-60 bin arasında diyenlerin sayısı %86 (43),60-100 bin civarında diyenlerin sayısı %6 (3) ,100 bin Yuan den yüksek olduğunu belirlenen.

Şekil 4 te ise Uygurlar arasındaki *Toyluqu* dediğimiz başlık parasının ne kadar olduğunu öğrenmek için yaptığımız çalışmada, başlık parasının şuan 30-60 bin Yuan civarında olduğunu belirtenlerin oranı yüksek olduğu bilinmektedir. Mülakatlarda da şehirlerde 60 bin Yuan olduğu, iktisadi biraz düşük olan bölgelerde ise 30-60 civarında *toyluqu* verilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Aşadikilerden etrafınızdaki uygur arkadaşlarınız arasında (çoğu)hangi düğün şeklinde düğün yaptılar?

Answered: 50 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Batı biçiminde	10.00% 5
milli uygur düğün biçiminde (Nikah içeren)	78.00% 39
Dini biçimde	12.00% 6
Other (please specify)	0.00% 0
TOTAL	50

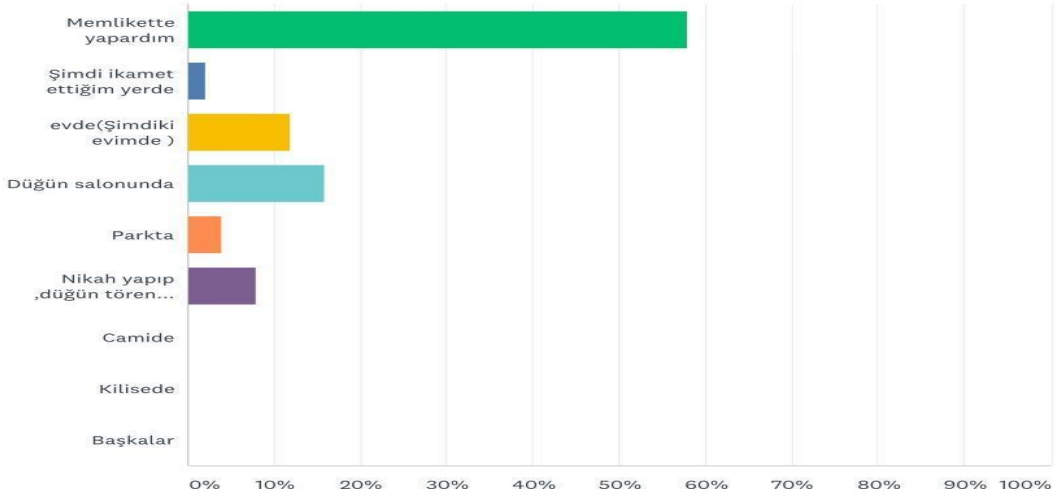
Şekil 5: Etrafınızdaki Uygur Arkadaşlarınız Arasında (Çoğu) Hangi Düğün Şeklinde Düğün Yaptılar? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 5 incelendiğinde, anket yapılan 50 kişi içinde, Uygur arkadaşlarının arasında çoğu batı biçiminde diyenlerin oranı %10 (5 kişi), milli Uygur düğün biçiminde yapıyor diyenler %78 (39 kişi), dini biçimde diyenler %12 (6 kişi) ortaya çıkıyor.

Şekil 5 te Diasporadaki Uygur düğünlerinin çoğunlukla hangi düğün tarzında olduğunu bilmek için yaptığımız bu çalışmada Milli Uygur düğün tarzındaki, yani nikâh ve düğün törenini içeren Uygur düğün örf-adetleri ile yapılan düğünlerin oranı yüksek olduğunu araştırmaya katılımcılar belirtmiştir. Bundan biz daha Diasporadaki Uygurların serbest kültür değişimin etkisinde, batı kültürüne asimile olsa bile kendi Uygur düğün kültürü ile düğün yaptıkları anlaşılmaktadır.

Düğün yaptıysanız nerede yapmayı en isterdeniz ?

Answered: 50 Skipped: 0

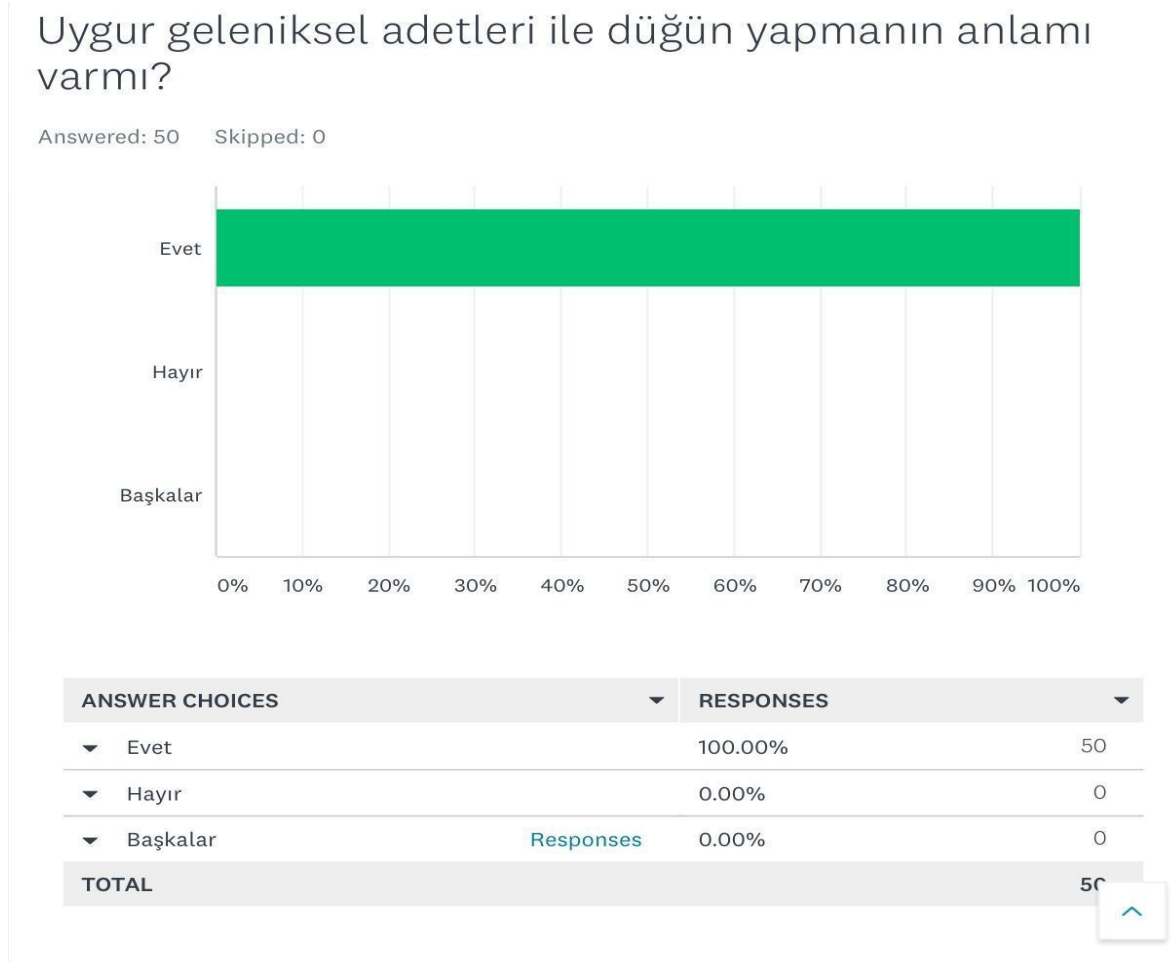
ANSWER CHOICES	RESPONSES
Memlikette yapardım	58.00% 29
Şimdi ikamet ettiğim yerde	2.00% 1
evde(Şimdiki evimde)	12.00% 6
Düğün salonunda	16.00% 8
Parkta	4.00% 2
Nikah yapıp ,düğün töreni yapmazdım	8.00% 4
Camide	0.00% 0
Kilisede	0.00% 0
Başkalar	0.00% 0
TOTAL	50

Şekil 6: Düğün Yapsaydınız En Çok Nerede Yapmak İsterdiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 6 incelendiğinde, düğününü memlekette yapmayı isteyenlerin sayısı %58 (29 kişi), şu an ikamet ettiği yerde yapmayı isteyenlerin sayısı ise %2 (2 kişi), şimdiki evde diyenler %12 (6 kişi), düğün salonunda diyenler %16 (8 kişi), parkta%4 (2 kişi), nikâh yapıp düğün salonu yapmazdım diyenlerin %8 (4 kişi), dini yerler olan camide ve kilisede diyenler hiç olmadığı görülmüştür.

Diasporadaki Uygur toplumunun Düğün yapması iki kategoriye ayrılması bizim hipotezimiz idi. Sosyal çevresi geniş olan ailesi yanında olan aileler ise kendi kültürünü yurt dışında da devam etmek için çağdaş Uygur düğün örf-adetleri ile düğün yaptıklarını, diğerleri ise sadece dini nikâh yapıp, düğün töreni kısaltması söz konusuydu. Hipotezlerimizi çalışmamızda gerçekleştirip, Diasporadaki Uygur toplumunun nerede

düğün yapma isteğinin yüksek olduğunu bilmek için yaptığımız çalışmada, şekil 6 de kendi memleketinde yapmak isteğinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

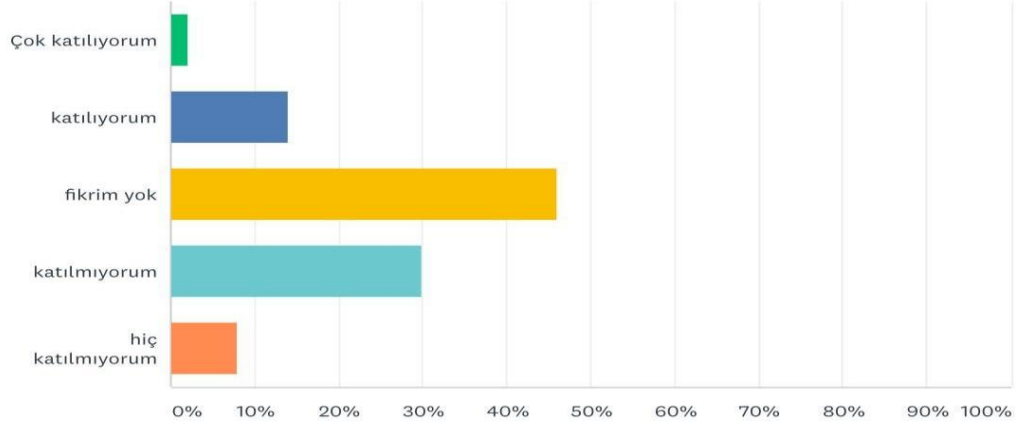
Şekil 7: Uygur Geleneksel Adetleri İle Düğün Yapmanın Anlamı Var Mı? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 7 incelendiğinde, anket yapan 50 kişi içinde, Uygur geleneksel düğün adetleri ile yapmanın anlamı ve önemi var diyenler %100 (50 kişi) olduğu görülüyor.

Hipotezlerimiz yurt dışındaki Uygurların düğünlerinde Batılaşma ve modernleşme kavramları ilk yer alması idi. Yaptığımız çalışmamızda bunu gerçekleştirmek için anket sorusuna eklediğimizde, Diasporadaki Uygurların bazı kültürlerinde, değişmeler olsa bile katılımcıların hepsi düğün kültürünü Uygur örf-adeti ile yapmasının anlamı olduğunu belirtmişlerdir.

Kızların maddi eşyalara(araba ,evine)bakıp evlenmesine katılıyor musunuz?(sizce doğrumu)

Answered: 50 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Çok katılıyorum	2.00% 1
katılıyorum	14.00% 7
fikrim yok	46.00% 23
katılmıyorum	30.00% 15
hiç katılmıyorum	8.00% 4
TOTAL	50

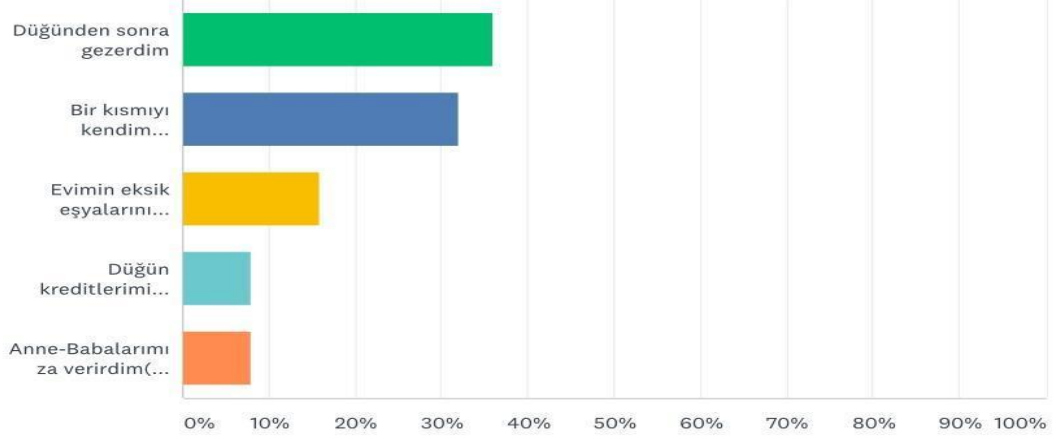
Şekil 8: Kızların Maddi Eşyalara (Araba, Evine) Bakıp Evlenmesine Katılıyor Musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.

Şekil 8 incelendiğinde, anket yapan 50 kişi içinde, evlenmeden önce maddi eşyalara bakmaya çok katılıyorum diyenler %2 (1 kişi), katılıyorum diyenler %14 (7 kişi), fikrim yok diyenler %46 (23 kişi), katılmıyorum diyenler %30 (15), hiç katılmıyorum diyenler %8 (4 kişi).

Diasporada ve yurt içindeki Uygur cemiyetinde iç ve dış kültür değişmelerin etkisinde kızların eş seçiminde maddi eşyalara olan talepler artmaktadır, o yüzden erkeklerin evlenmesinde gittikçe zorlaşmaktadır. Bu olay şuan Uygur cemiyetinde problem olarak ortaya çıkmaktadır. Şekil 6 ye bakıldığında kızların maddi eşyalara bakıp evlenmesine fikrim yok diyenlerin oranı en yüksektir. Bu çalışmadan kızların eş seçiminde araba ve evlere bakıp evlenmesinin mevcut olduğu gerçekleştirilmiştir.

Düğünde gelen paraları siz ne yapardınız(nasıl kullanacaktınız)?

Answered: 50 Skipped: 0

ANSWER CHOICES	RESPONSES
Düğünden sonra gezerdim	36.00% 18
Bir kısmıyı kendim kullanacaktım,bir kısmıyı paraya ihtiyacı olanlara verirdim	32.00% 16
Evimin eksik eşyalarını alırdım	16.00% 8
Düğün kreditletimi öderdim	8.00% 4
Anne-Babalarımıza verirdim(iki ailenin)	8.00% 4
TOTAL	50

Şekil 9: Düğünde Gelen Paraları Siz Ne Yapardınız (Nasıl Kullanırdınız)?

Sorusuna Verilen Cevapların dağılımı

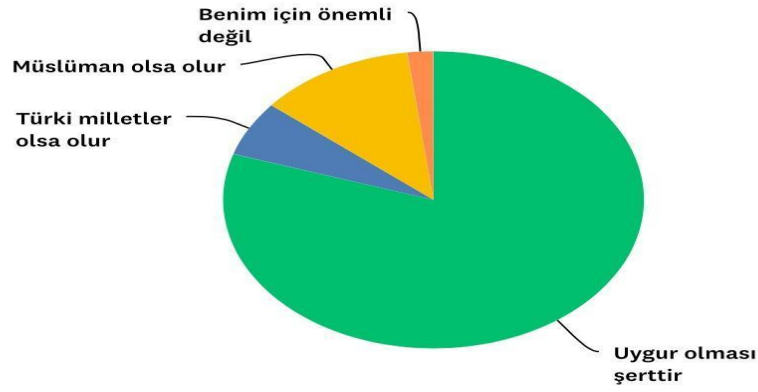
Şekil 9 incelendiğinde, anket yapan 50 kişi içinde, düğünde gelen paraları gezmeye kullanırdım diyenlerin sayısı ise %36 (18 kişi), bir kısmını kendim kullanacaktım, bir kısmını paraya ihtiyacı olan, anne-babası olmayan çocuklara verirdim diyenler ise %32 (16 kişi), evimin eksik eşyalarını alırdım diyenler %16 (8 kişi), düğün yapmaya kullanan kredilerimi öderdim diyenler ise %8 (4 kişi) ,anne-babalarımıza verirdim diyenler ise %8 (4 kişi) ortaya çıkıyor.

Uygur toplumunda maddi durumların daha iyileşmesi neticesinde, Uygur kültürü ve örf-adetlerinde önceden olmayan ama günümüzde ortaya çıkmaktadır. Mesela düğünden sonraki gezme gibi. Şekil 9 a baktığımızda, “düğünde hediye için gelen paraları nasıl kullanırsınız?” diye sorarak, Batıdan taklit yapma olayının Uygur çağdaş düğünlerde

olup-olmadığını öğrenmek için sorulduğunda, katılımcılar düğünden sonraki Balayı programı için kullanmak istediklerini belirtmişlerdir. Paraya ihtiyacı olanlara vermek isteyenlerin oranında yüksek olduğu, bize yeni adetlerin zaman ve mekânın etkisinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Eş seçme konusunda, hangisine en çok önemsiyorsunuz?

Answered: 50 Skipped: 0

Şekil 10: Eş Seçme Konusunda, Hangisini En Çok Önemsiyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Şekil 10 incelendiğinde, anket yapan 50 kişi içinde, eş seçmesi için Uygur olması şart diyenlerin sayısı %80 (40 kişi), Türki milletler olsa olur diyenler %6 (3 kişi), Müslüman olsa olur diyenlerin oranı %12 (6 kişi), din ve kültürümüz aynı olmayan başka milletler olsa da olur diyenler hiç yoktur. %0 benim için önemli değil diyenler %2 (1 kişi) olduğu ortaya çıkıyor.

Eskiden Uygur halkı eş seçiminde Uygur kökenli olmasına çok önem verirdi. Diasporadaki Uygurların es seçiminde önem verilecek faktörlerin değişip-değişmediğini bilmek için, es seçiminde Asimile olup-olmadığını, yeni muhitte yeni fikir

değişikliklerinin etkisinde es seçiminde ölçümlerin değişmesini bilmek için yaptığımız çalışmada, şekil 10 da es seçiminde, Uygur olmasına önem verenlerin oranı en yüksek olduğu belirtmişlerdir. Bundan Uygurların geçmişten günümüze kadar bazı kültür değişimleri olsa bile, eş seçiminde Uygur kökenli olmasına önem verdikleri anlaşılmaktadır.

3.3. Bulgular Üzerine Analiz

Kültür konusunda Hofeste’de (1980:225,Salih Yeşil 2013:54) kültürü, “bir grubu diğer bir gruptan ayıran ortaklaşa programlanmış zekâ ya da akıl olarak” tanımlamaktadır. Teyeb (1992,Salih Yeşil 2013: 54)ise kültürü, “bir topluluk tarafından öğrenilmiş, paylaşılmış, onların maddi olmayan yaşam tarzlarını etkileyen, tarih boyunca gelişmiş değerler, tutumlar ve anlamlar bütünü” olarak tanımlamıştır.

Asimilasyon, bir kültürünün bireylerinin ve gruplarının, yeni gelenlerin, başka bir kültürün bireyleri ile ilişki içinde bulunduğu yerleşik bir sosyal süreç olarak tanımlanabilir. Bunlar genellikle gruplar veya her iki kültürün bireyler arasındaki etkileşimlerdir. Bununla birlikte, ülkenin bağımsız kültürünün yetkili olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, bu işlem açıklanan iki grubun yaklaştırılmasına yol açar. Ev sahibi ülkenin alışkanlıkları ve değerleri, nihayetinde ilgili sosyal yapıların bir tür kaynaşmasını yaratan yeni gelenler tarafından üstlenmiştir. Sonuç olarak asimilasyon, sosyal Entegrasyon durumu olarak tanımlanabilir (Behrendt 1963:337).

Asimilasyon bir adaptasyon sürecidir. İnsan yeni çevresine adapte olunca kimliğinin bir kısmını terk eder ve böylece kendisini yabancı topluma uyarlar. Kültürel asimilasyon açısından, Uygurlarda yabancı kültürlerle hızlı adapte olsa bile araştırma bulgulardaki **şekil 3** te yurt dışında ikamet eden (üstelik Almanya ve Türkiye de yaşayan) Uygurlar“ hangi biçimde düğün törenini seviyorsunuz?” sorusuna “çağdaş Uygur düğünleri” diye cevap verenlerin oranı en yüksektir. Bulguda %44 kişi çağdaş (biraz değişime uğrayan) Uygur düğünü diye belirtmiştir. %42 kişi ise “Eski geleneksel Uygur düğünleri” seçmiştir. Batı tarzı düğünleri sevenlerin oranı ise %14 olan.

Sorumluluk “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet”⁷⁰ anlamına gelir. Dini ve kişisel bakımdan ebeveynlerin çocuklarını evlendirme olayı Uygur cemiyetinde bir sorumluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorumluluk duygusu erkek çocuğu olan ailelere ekonomik problemler getirmiştir yanı onların mutluluğu için düğün daha cemaat içinde büyük ve görüntülü yapmaya çalışıyorlar. Kız isteme için verilecek olan paranın “*toyluq*” gittikçe arttığını **Şekil 4** te görüyoruz. Araştırmadaki bir anket sorusunda Diasporadaki Uygurlardan “kendi memleketinizdeki (vatandaki bölgelere göre) *toyluq* fiyatı ne kadar” diye sorulduğunda, %86 kişi 30-60 bin yuan civarında olduğunu , %8 kişi “30 bin den az” cevabını seçmiştir. *Toyluq* miktarının 60-100 bin yuan arasında olduğunu ise %6 kişi belirtmiştir. Ekonomik durumun iyileşmesi ile beraber, “*toyluq*”la insanlar ev eşyalardan daha çok para ve altın almaya değişmiştir.

Küreselleşme, geçmişteki gelişmeleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Gelişmelerin, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel boyutları olduğundan, kişiden kişiye göre, coğrafyaya göre küreselleşme kavramına verilen anlamı farklıdır. Bazı insanlar küreselleşmenin, dünyada ülkeler arasındaki farklılıkları azaltmak için olduğunu ifade ederken, bazıları ise küreselleşmeyi sömürgeciliğin modern yaklaşımı olarak ifade etmektedir (Duygu Dumanlı Kürkçü 2013:15).

Küreselleşme kavramına ilişkin olumlu ve olumsuz yaklaşımlar bulunmaktadır. George Modelski, “küreselleşme dünyanın büyük medeniyetleri arasındaki artan bağlantının tarihtir” der. Küreselleşme kavramı en eski medeniyetlerin arasında düzensiz aralıklarla ortaya çıkan karşılaştırmalara kadar uzanan, uzun vadeli tarihsel bir süreç olduğunu ifade eder. Modelski, küreselleşmenin, uluslar, medeniyetler ve siyasal topluluklar arasındaki genel dayanışmanın genişlemesinin ve derinleşmesinin tarihsel sürecini kapsayan bir kavram olduğunu ifade etmiştir (Held ve McGrew 2008:71, Duygu Dumanlı Kürkçü 2013:1). Uygur düğün adetlerinde küreselleşmenin kültürel boyutları olup olmadığını bilmek için, “Etrafınızdaki Uygur arkadaşlarınız arasında (çoğu) hangi düğün şeklinde düğün yapılmıştır?” sorusu sorulduğunda, **Şekil 5i** inceleysek “Mili Uygur düğünü biçiminde” diyenlerin oranı %78, dini biçimde diyenler %12, batı tarzında diyenler %10. Ama gözleme yaptığımızda Uygur Özerk Bölgesindeki Uygurların çoğunun günümüzde

⁷⁰ Türk Dil Kurumu, (2007). <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=sorumluluk>, Erişim: 25.02.2007 .

batı tarzı, çağdaş Uygur düğün gelenekleri tarzında düğünler yaptıklarını görüyoruz. Öte yandan, küreselleşmenin kültürel boyutlarını biz gelinliklerden, düğün törenlerinden, düğünden sonraki gezmelerin vb., küreselleşmenin ekonomik boyutlarını ise daha çok “*toyluq*”tan görüyoruz.

Ayrımcılık bir kişiye ya da gruba, belli özelliklerinden dolayı önyargılı davranmaya denir. Bu davranış, pozitif ya da negatif yönde olabilir. Ancak, ayrımcılık dendiğinde genellikle negatif anlam anlaşılır. Ayrımcılık bir siyasi, kültür, dini tercih benimseyenlere ya da bir ırka, cinsiyete yaşa karşı olabilir.⁷¹

Yirminci yüzyılın Hobbes’i olarak nitelendirilen Carl Schmitt, birinci ve ikinci dünya savaşını görmüş, Almanya’da Weimar Cumhuriyeti’nin yıkılış sürecini ve Hitler dönemini yaşamıştır. 1933’te Nazi Partisi’ne giren Schmitt, Nazi rejiminin hukukçusu teorisyenlerinden biri olmuştur. Schmitt’in en önemli tespitlerinden biri ise, siyasi kimliklerinin bir çeşit biz/onlar ilişkisinden, farklı değişik toplumlarda dost/düşman ilişkisi olduğunu söylemesidir. Schmitt kimliklerin ilişkisel niteliği vurgulayacak olan post-yapısalcılık gibi birçok düşünce akımını öngörebilmiştir.

İnsan umurda kendi düğününü ailesi ile beraber yapmayı, mutluluklarını ailesi ile paylaşmayı düşünür. Diasporada yaşayan veya evlenme yaşına gelen Uygur gençler son bir kaç sene düğün yapmayı düşünse bile, kendi topraklarına, siyasi politik “Ayrımcılık” ve “biz/onlar” ilişkilerinden dolayı ortaya çıkan bazı problemlerinden dolayı gidemiyor ve düğün yapmasına engel oluyor. Bu sebeple, yurt dışında eğer ebeveynleri ya da yakın akrabaları olmasa evlenme olayı Uygur gençleri için bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Düğün yapma gelenekleri daha kısaltmaya ya da sadece dini nikâh yapıp bir aile kurmaya başlamıştır. Uygurların nerede en çok düğün yapma isteğinin var olduğunu bilmek için sorduğum soruya, **Şekil 6** yi incelemek için memlekette yapardım diyenler %58 ile en yüksek olmuştu. Düğün salonlarında diyenlerin oranı %16, şimdiki evde diyenlerin oranı %12, Nikâh yapıp düğün yapmazdım diyenler %8, parkta yapardım diyenler %4 ama şimdi ikamet ettiğim yerde yapardım diyenler %2 bulunuyordu.

Uygurların modernleşme, batılılaşma, küreselleşme olayı hızlı olsa bile, kendilerine ait olan örf-adetlerine vardır ve ona önemsedğini **Şekil 7** de görüyoruz. Yanı ankete katılan 50 kişinin hepsi“ Uygur geleneksel adetleri ile düğün yapmanın anlamı var mı?”

⁷¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayr%C4%B1mc%C4%B1%C4%B1k>

sorusuna, “Evet” cevabını veren. Örf-adetlere sosyolojik açıdan bakıldığında, Alladdin Yanardağı “Örf ve Adetler sosyolojisi” da şöyle der: “Bir örf ve adet ne kadar tabiatımızın bir parçası gibi görünür hale gelmişse, onun üzerinde münakaşa ve müzakere de o kadar az yapılıyor demektir. Ne kadar eski veya yeni zamanlardan artakalmış olursa olsun, örf ve adetler her zaman vardır; onlar yoksa cemiyet de yoktur. Örf ve adet manevi kültürü teşkil eden iki sosyolojik terimdir.” Her bir toplum kendi toplumunun kültürünü yurt dışında daha iyi fark eder ve değerini bilir. Araştırma sonucu bize, insanın karakteri olarak, asimilasyon politikasının rüzgârını gören ve onun altında yaşamaya devam eden, kültürü yok edilmeye çalıştırılan bir millet, kendi kültürünün anlamını ve kıymetini bilir. Bir toplumun doğması, büyümesi gelişmesi veya yok edilmesi için önemli faktörlerden biri kültürdür. Dolayısıyla, toplumların ekonomik düşüncesi sahip olduğu kültürü daha anlam kazandırmakta ve farklılaştırmaktadır. Uygur cemiyetine bakıldığında, son 20 senedir manevi zenginlikten daha çok maddi zenginliğe önem vermesi Uygur toplumunda bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bazı oyuncular, genç kızların “parası olanla evlenme” olgusunu kamçulamak için, Uygur sahne asarlarında yazıldı (*Masala, itot Nisahan*)⁷². Tabiki ebeveynlerde kendi kız çocuklarının evlendikten sonra maddi durumdan zorluk çekmesini istemiyorlar. O yüzden, zengin bir aileye gelin olmasını, gelecekteki hayatının güzel ve rahat geçmesini istiyorlar. Araştırma anketinde yurt dışındaki Uygurların “Kızların maddi eşyalara (araba, evine) bakıp evlenmesine” bakış açısını öğrenmek için sorduğumuz soruya verilen cevapları incelediğimizde “nasıl olsa fikrim yok” diyenlerin oranının %46 ile yüksek olduğunu görüyoruz. Demek bu olay sadece Uygur Özerk Bölgesindeki değil, Uygur topluluğunda mevcut olan bir olay olduğunu anlaşılmaktadır. Araştırma bulguda %30 kişi katılmıyorum cevabını vermiş, kızların maddi duruma bakıp evlenmesine katılıyorum diyenler %14 kişi olmuş, hiç katılmıyorum diyenlerin oranı %8 olmuştur.

Uygur topluluğunda düğün gittikçe gelin ve damat ailesine masraf olması ile beraber, düğüne davetli misafirler için de çok stresli ve masraflı olgudur. Son zamanlarda yakın akrabaları düğünde altın takar ama benim gözlemlerime göre, düğünlerde (yeni çiftler istediğini kendisi alsın düşüncesi ile) misafirler kendi gönlü ve hediyesini para ile ifade ediyor ve takı töreninde “para yazdırıyor”. Düğünlerde kimin ne kadar verdiğini deftere

⁷² <https://www.youtube.com/watch?v=eRGjG6dbut0>

yazan bir özel kişi oluyor ve düğün için gelen paraları topluyor. (Bu vazifeyi kız ve kız ailesi en güvenli ve inandığı arkadaşına bırakıyor)Uygurcada düğüne “*Pul qoymaq*”(para koymak ya da yazdırmak anlamında) diye geçilir. Bu Paralar toplandıktan sonra Uygurlarda bir kısmını ailesine veriyor ya da düğün salonunun ödemesi için harcıyor, ya da gençler istediği gibi kendisi için kullananlarda vardır. Burda şunda eklemek istiyorum, 2004 yılında “cemiyetteki işleri anlatan TV programı vardı. Orada yeni evlenen çiftlerin düğüne gelen “hediye paralarını” bir kısmını huzurevine takdim ettiklerini anlatmıştı. Ondan sonra şehirlerde bu olayın büyük etkisi olmuştur ve huzurevlerindeki büyüklerin duasını almak için başka çiftlerin de aynısını yaptıklarını (ya da yetimlere kullandıklarını) duyuyorduk. 2014 kendi isteğim ile Urumçi’deki huzurevine sosyal hizmet yapmak için gittiğimde, oradaki büyüklerde bana “dua isteyip” yeni evlenen çiftlerin sürekli geldiğini ve huzurevinin daha huzurlu olması için onların maddi yardımında bulunduğunu söylemişti. Ben bunun olduğunu gerçekleştirmek için, anket araştırma sorusunda ekledim ve düğünde hediye olarak gelen paraları nasıl kullanacaksınız sorusunu sordum. **Şekil 9** incelendiğinde “gezmeye kullanacaktım” diyenler %36 ,“bir kısmını ihtiyacı olan, anne-babaları olmayan çocuklara verirdim” diyenler ise %32, “evimin eksik eşyalarını alırdım” diyenler ise %16, “düğün yapmaya kullanan kredilerimi öderdim” diyenler %8, “anne-babalarımıza verirdim” diyenler %8 olduğu anlaşılmaktadır.

Eş seçimi Uygurlar için çok önemlidir, gelecekteki karı-kocanın daha iyi, anlayışlı bir yaşam geçirmesi için, aynı kökenden ve kültürden olmasına, dindaş ve dildaş olmasına çok önem verilirdi. Başka ırktan olmasına ebeveynler de izin vermezlerdi. Son zamanlarda politik sistemlerin karışık olması ile beraber, eş seçiminde zorlu politik güçlerin, soykırım siyasetlerinin baskısında “Hayır” demeden zorlu ile kabul ediyorlar. Eğer kimse başka farklı kültür ve dindeki insanlarla evlenmeyi kabul etmediğinde “Ayrımcı” kalpağı giydiriliyor ve o kişi ceza ödemelidir. Diasporadaki Uygurların küreselleşme ve asimilasyonun etkisinde, eş seçiminde fark olup olmadığına bakmak için ankete “Eş seçme konusunda, hangi unsura çok önem veriyorsunuz” dediğimde, **Şekil 10** da %80 kişi Uygur olması şart olduğunu belirtmiştir. %12 kişi Müslüman olmalı demiş, %6 kişi Türki milletler olsa olur diye seçmiş, sadece %2 kişi “benim için önemli değil” cevabını seçmiş. Demek dünyanın her köşesindeki Uygurların çoğu için kendi kökeninde eş seçmesi önemli konulardan biridir.

Asimilasyon, Modernleşme, Küreselleşme, yenilikçilik ve çok kültürlülük gibi birçok kavram, Uygur düğünlerinin birinci sıralarında yer almaya devam etmektedir. Bu kavramlar Uygurların geleneksel düğün kültürünün değişmesine katkıda bulunuyor ve önemli unsurlarıdır.

SONUÇ

Dünyanın her yerindeki Türki milletlerin kökeni aynı olsa bile, kültürel ve geleneksel farklılıktan dolayı, kendisine has özel örf-adetleri vardır. Bu tezde Uygurların düğün gelenekleri öncelik, kültürel değişimi ve sebepleri nicel ve nitel araştırma yöntemleri ile yapıldı. Bir toplumu, değişik ölçülerde, değişik alanlarda ya da düzeylerde etkileyen toplumsal değişmeler, günümüzde ekonomik gelişmenin, teknik ilerlemenin ve nüfus hareketlerinin sonuçları olarak görülmektedir. Uygurlar bu medyaların yardımı ile etraftaki kültürü özümserken, kendi kültürlerinin çoğu yavaş yavaş yok olmaktadır. Gelişme ve değişme sürecinde, Uygurlar geleneksel yaşam tarzı ve hayat görgü kuralları gelişmektedir, bazen geleneksel adetlerini kurmuştur ama şekli değişmektedir. Küreselleşmek ve Modernleşmek için yabancı kültürünü taklit yaparken ,“Yeni bir kültür” ortaya çıkıyor.

Toplumun hızlı gelişmesiyle beraber, düğün gelenekleri ve kültürleri üstelik kültürel değişmeler Uygur topluluğunu etkilemektedir. Toplumlar küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızla kültürel bir değişim sürecine girmektedir. Bu değişim, özellikle köylerde şehirleşmeye, şehirler daha küreselleşmeye yol açmaktadır. Çağdaş Uygur düğün törenlerine baktığımızda, yeni düğün kültürü modernliğini, küreselleşmeyi yansıtıyor. Dünyayı “küçük bir köy” haline getiren medya, küresel bir kültür ve uygarlığın oluşmasında büyük bir etkidir.

Uygurların modernleşmesi ve gelişmesi ile beraber, gelişen ülkeleri taklit ederek yaşamaya, kültür değişimi yapmaya başladılar. Aynı zamanda kendi kişiselliği ve kimliğini kaybederek batıdan bazı düğün kültürünü kabul ettiler ve batı tarzı yaşamaya başladılar. Düğün başlangıçtan sonuna kadar, küçük düğün davetinden düğün törenine kadar, hatta düğünden sonraki geziye kadar değişim olgusu ve yeni adetler ortaya çıktı. Burada insanların insanlara gösteriş yapması söz konusudur.

Benim araştırmama göre yurt içindeki her türlü kültürel baskılardan dolayı, mecburi kültür değişmelerinden yola çıkarak şu an hızlı bir şekilde serbest kültür değişmeleri ortaya çıkmaktadır. Uzundan beri dini nikâha önem vererek kendi kaide ve örf-adetleri ile düğün yapıp gelen Uygur topluluğunun dini nikâh törenin yurt içinde kaldırılıp, bazı kültürlerin kısıtlanması, baskı altında başka yabancı kültürleri benimsenmesi tezdeki

kültür değişme kavramının önemi söz konusudur. Yurt dışındaki Uygur cemiyetinin düğün yapması iki gruba ayrılır: birincisi yurt dışında ailesi ve akrabaları olan, geldiğine uzun olan, sosyal çevresi genç olan topluluklar kendi düğün kültürünü kurması için çağdaş Uygur düğün törenlerini yurt dışında devam ettirmektedir. Diğeri ise evlenme yaşına gelen gençler, ailesi yanında olmadığı için, yakın arkadaş çevresinin şahitliği altında dini nikâh yapıp bir aile kurmaya başlamaktadır, aynı zamanda Uygur geleneksel düğün adetleri kaldırılmaktadır.

Araştırma bulguları incelendiğinde, Asimilasyon, Modernleşme, Küreselleşme, yenilikçilik ve çok kültürlülük soykırım gibi birçok kavram, Uygur düğünlerinin birinci sıralarında yer almaya devam etmektedir. Bu kavramlar Uygurların geleneksel düğün kültürünün değişmesine katkıda bulunuyor ve önemli unsurlardır. Bulgulara derinden bakıldığında, Diasporadaki Uygur topluluğunun eş seçiminde Uygur olmasına daha çok önem verdiğini ve çevresindeki yabancı kültürün etkisinde, onlara Asimile olsa bile, kendi düğün geleneksel ve örf-adetlerinin önemi var olduğunu belirtmesi burada söz konusudur. Diasporadaki Uygur toplumuna bakıldığında, kültür ve toplumsal değişme sürecinde modernleşse bile eş seçimi konusunda Uygur kökenli olmasına daha çok önem verildiği ifade edilmiştir. Kendi etnik varlığını tektik altında algılayan Uygur Türklerinin dışardan evliliğe büyük ölçüde kapalı bir refleks geliştirmişlerdir. Hatta Müslüman topluluklar bile evlenmeme eylemi araştırmalarda gösterilmektedir. Ama akraba topluluklar olan Kazak, Özbek ve Türkiye'deki Türk milletlerini akraba gördüğü için onlarla evlenebildiği anlaşılmaktadır.

Toplumsal hareket kavramının merkezinde, insanların toplumsal değişim sürecine müdahale ettiği fikridir. "Yüz çalışmasının" ortaya çıkması ile beraber, toplumsal olarak hızla değişiyor ve Uygur toplumunu etkiliyor. Bu süreçte, bazı insanların eğitim seviyesinin düşük olduğundan kendi statüsünü *toyluq* tan bulmuşlardır, İslam dinini iyi anlamamasından *toyluq*'un yükselmesine sebep olmuşlardır. Sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerden düğün geleneklerinin değişmesine ve başlık parasının yükselmesine, düğün yapmasının daha "ekonomik" konuda zorlaşmasına yol açtılar ve gözlemlenin sunucu olarak şimdiki gençlerin daha geç evlenmesi ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel literatür araştırma yöntemler, gözleme ve mülakatların sonucu olarak başlık parasının yükselmesi çoğunlukla eğitim faktör, ekonomik faktör, sosyal faktör, medyanın etkisinden ise, Uygur düğün kültürünün değişmesinin sebebi Uygur toplumunun maddi

yaşam talebinin daha da yüksek olması ve topluluk arasındaki din ve ahlakın zayıflaması ve mecbur kültür değişmesinin neticesindedir.

KAYNAKÇA

- Abduk rim Raxman, Reweydulla Hemdulla & Sherip Xushtar.(2008).**Uyghur  rp-Adetliri**, Shinjang Yashlar  s mler Neshriyati,  r mchi.
- Abdurehim Hebibulla.(2000).**Uyghur Etnograpisi**, Shinjang Xelq Neshriyati,  r mchi,2000.
- Abd rre it Celil Qarluq (2005).**G n m z Uyghur Aile Yapısındaki Gelişmeler**, bilig. yaz,38.
- Abduk rim Rehman, Shirin Qurban, Esed Sulayman, Qurban Muhemmetursun, Erkin Idris, SawutjanAbduxaliq, Nusret Turdi & Muhemmetursun Ibrahim, Ezizane Qeshger.(2009a) **Shinjang qeshgerningheyriy maddiy medeniyet miraslrini qoghdash (1)**, Qeshqer Uyghur Neshriyati, Kashgar.
- Alimcan  nayet .(2017)**“Iz”** romanında adet ve geleneklerle ilgili unsurlar  zerine ,Uluslararası Uyghur Araştırma dergisi .
- Ali Yakıcı,(1991)**D ğ n kelimesi ve k lt r m zdeki yeri  zerine**, Milli Folklor dergisi,33.
- Alaadin Yanardağ.(2017)** rf ve adetler sosyolojisi**,Iğdır   İlahiyat fak ltesi Dergisi,Nisan.
- Anwer Semet.(2007)**Uyghur Halk Tabusu** ,Xinjiang Halk Neşiryati, r mchi,12.
- Atilla Baransel,**Toplumsal ve K lt rel Değışme olarak Modernleşme**.
<https://docplayer.biz.tr/61087163-Toplumsal-ve-kulturel-degisme-olarak-modernlesme.html>
- Aydın yaka,**Sosyal değışme/T rk modernleşmesi**:452.

- B.Malinowski;(1945)**The Dynamics of culture change**;Yale University Press ;New Haven,1
- Behrendt, R.F.(1963).**Die Assimilation ausländischer Arbeitskräfte in soziologischer Sicht**, In: Zeitschrift für Präventivmedizin“, Birkhäuser Verlag ,37.
- Bellah, Robert N. (1974). **Introduction to Emile Durkheim on Morality and Society**. Chicago: The University of Chicago Press .
- Bellér-Hann, I.(2008a). **Community matters in Xinjiang, 1880-1949: towards a historical anthropology of the Uyghurs**, Brill, Leiden, Boston.
- Bernard S .Phillips.(1969)**Sociology**,Macmillan ,London,14.
- Clark, W.C.(1999). **Convergence or divergence: Uighur family change in Urumqi** (unpublished PhD thesis), University of Washington, Seattle.
- Comaroff, J.L.(1980)**The Meaning of marriage payments**,Academic Press, London, New York .
- Çalık,T.(2006).**Eğitimin sosyal temelleri** .Eğitim bilimlerine giriş.Ankara:Nobel Dağıtım ,45-61.
- Dautcher, J., Down a Narrow Road.(2009).**Identity and Masculinity in a Uyghur Community in Xinjiang, China**, Harvard University Asia Center, Boston.
- Dumont, L.(1986)**Essays on individualism: modern ideology in anthropological perspective**, University of Chicago Press, Chicago.
- Durkheim Emile.(2005). **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**,çev. F.Aydm, İstanbul, Ataç Yay.

Duygu Dumanlı Kürkçü.(2013)Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar,İKÜ ,1.

杜尔干著.(1999)林宗锦、彭守义译：《宗教生活的初级形式》，北京，中央民族大学出版社.

Dilibaer Tohtiyasin (Dilber tohtiyasin) .(2016).**Changing of Uyghur Wedding Gift In Consulate Street Of Urumqi .**

Eren Hasan.(1999)**Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, 2. Baskı, Bizim Büro Yayınları, Ankara .

Feyzgoğlu Nesrin.(2010).**Gelin Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.

Hadi Sağlam .(2016).**İslam hukukunda mehir evlilik sigortası mıdır?**

Hofstede,G. Culture's consequences.(1980).**International differences in work related values**,Beverly Hills, Calif.: Sage.

Ismaelbekova, A.(2012).**Coping Strategies: Public Avoidance, Migration and Marriage in the Aftermath of the Osh Conflict, Ferghana Valley**, Crossroads Asia Working Paper Series 04, Berlin, Bonn.

İzzet Er.(1990)**Örf ve adet,Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**,Risale Yayınları,İstanbul ,201.

Kasım Karaman.(2016).**Kayseri göçmen uygur topluluğunda doğum,evlenme ,ölümle ilgili inanç ve ritüelleri.**

Kindall Young.(1939) **Introductory Sociology .**

- M.J.Herskovists.(1941).**Memorandum for the Study of Cultural Contact**.American Antropolojist .N.S.vol43.Yine Bk.J.H.Greenberg;Some Aspects of Negro-Mohammedan Culture Contact Among the Hansa,55.
- Mahmut Tezcan.(1991).**Kültürel Antropoloji**, Kültür Bakanlığı Yayınları ,Ankara ,205.
- Ma bingli.(2011)**Dong xiang milleti üzerinde düğün değişimleri**,Shanxi Normal Üniversitesi.
- Mehmet kara.(1997).**Kutadgu Bilig’de Aile**,Ankara,64-65.
- Mehmet Rehim.(1979).**Uyghur halk makal- temsilleri**, Xinjiang halk neshiryati,2.
- Michael Hughes,Garolyn J.krohler.(2013).**Sociology the score** ,Hainan publishing House,Ninth edition .
- Mümtaz Turhan.(1972).**Kültür değişimleri**,Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları ,Milli eğitim basımevi,İstanbul,Nu.16,55.
- ÖGEL Bahaeddin.(2002).**Türk Mitolojisi**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- R.Linton.(1940).ed.**Accuturation in seven American Indian Tribes**.
- R.Thurnwald ;Werden Wandel und Gestaltung von Stat und Kültür ,im Lichte der Völkerforschung.
- Reşit Rahmeti Arat(1987).**Doğu Türkçesi metinleri,yayına hazırlayan :Osman Fikri sertkaya** ,Türk kültürünü Araştırma Enstitüsü,Ankara .
- Rune Steenberg.(2013)**Uygur marriage in kashkar.Muslim marriage in China** ,Berlin.

Rudelson, J.(1997)**Oasis identities : Uyghur nationalism along China's Silk Road**, Columbia University Press,New York.

Sibel Turhan Tuna.(2006).**Türk dünyasındaki düğünlerde koltuklama ve kırmızı kuşak bağlama geleneği**,bilig,sayı 38:149-160.

Tayeb, M. H.(1992).**The Global Business Environment**, Sage Publications, London.

Uçar Erdem.(2011).**Uygurca Üzüt-Üzütlüg Üzerine**, Turkish Studies, Cilt 6, Sayı: 1, s. 1821-1826, K1G.

Wilbert E.Moore .(1967),**Order and Change** ,14.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2005)**Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ziya Gökalp.(1974).**Türk Medeniyeti Tarihi**, Türk Kültürü Yayını, Cilt-2, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Mairihaba WUFUER, 3 Temmuz 1992 yılında Çinin Uygur Özerk Bölgesinin başkenti Urumçi’de doğdu. İlk, orta ve liseyi Urumçi’de tamamladıktan sonra 2015 Jiang Xi Normal Üniversitesi’ni bitirdi. (Hukuk Fakültesi Sosyal Hizmeti). 2016 yılında. Sakarya Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji alanında Yüksek Lisans programına başladı. 2017-2018 yılları arasında Erasmus değişim programı ile Almanya’daki Düsseldorf Fachhochschule Üniversitesinde bulundu. Şu an Almanya’daki Bremen Üniversitesi Sosyoloji ve Sosyal Araştırma Enstitünün Master öğrencisidir.